БУХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

Бурят-Монголой ҮНЭН

КПСС-эй Бурят-Монголой обкомой, БМАССР-эй Верховно Соведэй, КПСС-эй Улан-Удын горкомой орган.

№ 254 (8474)
ОКТЯБРИИН 26
СУББОТО
1957 он

Сэн 20 мүнгэн.

Ой модоной, модо болбосоруулгын ба саарһанай промышленностиин хүдэлмэрилэгшэд! Орондоо һайн шанартай модо, мебель болон саарһа ехээр үгэе!

Агуухэ Октябриин социалистическэ революциин 40 жэлэй ойдо зорюулагдаһан КПСС-эй ЦК-гэй Уряануудһаа

ХҮДӨӨГЭЙ АЖАЛШАД!

Һайндэрэйнгээ уялгануудые бүримүһэн дүүргэе!

Агуухэ Октябриин социалистическэ революциин 40 жэлэй ойн һайндэрэй дүтэлхэ бүринь ажалшан түмэнэй социалистическэ мүрысөөн улам хүсэтэйгөөр дэлгэрнэ. Революциин алдарта ойдо зорюулжа, партиин Центральна Комитедэй гаргаһан дүлэтэ уряанууд ажалай ба политическэ шэнэ эдэбхи хэшээл үүсхэбэ.

Манайшье республикын ажалшад бүгэдэарадай социалистическэ мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, амжалта туйлажа, ажалай бэлэгээр алдарта һайндэрые угтахаяа байна. Ленинэй орденто паровозо-вагонно завод паровозууд ба вагонуудые түсэбһөө гадуур заһабарилаа. Судна заһабарилгын завод түрүүшынгээ танкер бүтээгээ. Сэмбын фабрикын, шэлэй заводой коллективүүд эд бараа ехээр гаргаа. Республикымнай модошод, тэдэнэй түлөөлэгшэдые засагай дээдэ газарай орден хайрануудаар шагнаһанда харюу болгон, бүри эршэмтэйгээр хүдэлжэ, арбан һарынгаа түсэбые үни хада дүүргээд, мүнөө ноябриингаа программаар ажаллажа байна. Мүн хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдшье Агуухэ Октябриин социалистическэ революциин 40-дэхи ойе нэрэтэй түрэтэйгөөр угтахын түлөө тэмсэн, таряа тушааха гүрэнэй түсэбые болзорһоонь урид, октябриин 16-да 101,6 процент дүүргэбэ. Түсэбһөө гадуур 665 мянган пүүд таряан гүрэндэ тушаагдаһан, худалдагдаһан байна. Нооһо тушааха түсэб болзорһоо урид 111,9 процент дүүргэгдээ. Һү бэлэдхэхэ, худалдаха түсэб болзорһоо урид 130,5 процент дүүргэгдээ. 1958 оной тарилгын үрэһэ хаахын, малай үбэлжэлгые һайнаар эхилжэ, эмхитэйгээр үнгэргэхын түлөө хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд мүнөө үедэ шармайн оролдожо байна.

Октябриин урда тээхи социалистическэ мүрысөө дэлгэрүүлхэ зуураа һайндэрэй хүндэлэлдэ абаһан уялгануудаа бүримүһэн дүүргэхэ хэрэгтэ ажалшад, партийна, советскэ, хүдөө ажахын органууд анхаралаа ехээр хандуулна. Республикымнай диилэнхи аймагуудай колхозууд, МТС ба совхозууд абаһан уялгануудаа нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргээ гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Гэхэтэй хамта, хэлэһэн үгэдөө хүрэдэггүй хүнүүд манайда үшөөл байдаг гээшэ. Жэшээнь, Закаменай аймагай колхозууд һү, мяха, нооһо, үндэгэ, орооһо, хартаабха үйлэдбэрилэн абаха гэһэн уялгануудайнгаа алиинsocialшье дүүргээгүй. Яахадаа закаменайхидай хэлэ хэрэг хоёрынь алагасанаб гэхэдэ, тус аймаг дотор малай тоо толгойе олон болгохо, ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ хэрэгтэ горьтой анхарал табигданагүй, харин үхэрэйнь тоо нёдондонойхиһоо үсөөрһэн байха юм. Һүүлэй хэдэн жэлэй туршада Закаменай аймагай мал ажал дорой муу байдалһаа гаража шаданагүй. Теэд КПСС-эй айком, аймгүйсэдком мал ажалаа халирхайгаар хүтэлбэрилнэ, мал ажалые урданай барга бүдүүлиг янзаар эрхилдэг ябадалтай шанга тэмсэл хэнэгүй, эрдэм ухаанай, түрүү дүй дүршэлэй туйлалтануудые мал ажалдаа удаанаар нэбтэрүүлнэ. Партиин айком малшадай дунда ойлгуулалмжын хүдэлмэри, социалистическэ мүрысөөе тон муугаар эмхидхээ. Илангаяа социалистическэ уялгануудаа эрхэ бэшэ дүүргэхэ талаар колхозуудай, МТС-эй хүтэлбэрилэгшэдтэ шанга эрилтэ табяагүй. Эдэ бүгэдэ дээрэһээ боложо, закаменайхид абаһан уялгаяа дүүргэжэ шадаагүй байшоо.

Хэрбээ республика бүхы дээрээ абаһан уялгаяа дүүргэһэн байбашье, зарим аймагуудай колхозууд, совхозууд ба МТС-үүд дүүргээдүй байна. Теэд ноябриин 7 болотор үлэһэн саг соо уялгануудаа дүүргэхэ талаар шанга хэмжээ абаха, хүсэ шадалаа, арга боломжоёо элсүүлхэ болообди.

Абаһан уялгануудаа нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэхын тула адуу малаа үбэлжэлгын түрүүшын үдэрһөө эхилэн бүрин бүтэн байлгаха, ашаг шэмыень арьбадхаха хэрэгтэй. Энэнэй тулада үбэлжэлгын эхиндэ тодоржо гараһан дутагдалнуудые дары түргэнөөр усадхаха, малаа дулаанаар, садхаланаар ондо оруулха талаар бүхы шухала хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй. Илангаяа иимэ асуудалнуудта мүнөө һаналаа табиха зэргэтэй гэжэ һанагдана: хони, ямаа, үхэр, адуунишье һаа,—бүхы малаа тамир тэнхээнэйнь зэргээр һүрэг һүрэгөөрнь илгажа, тарган туранхайень хаража, ехэ багаар эдеэлүүлхэ хэрэгтэй. Тиибэл мүнөө шадал муутайшье байһан мал бараг һайнаар ондо орожо, адуу малаа бүхыдэнь, хороонгүйгөөр ондо оруулха байһамнай лабтай. Декабрь һара соо олон хурьгад абтаха байна: энэ харюусалгатай ажалда һайнаар бэлдэхэ хэрэгтэй. Хонидой, адуунай, һубай үхэрэй бэлшээри, уһалалга зүбөөр эмхидхэхэ шухала, һаамал үнеэдэй харууһа, эдеэлүүлгые үбэлжэлгын түрүүшын үдэрһөө эхилэн жэшээтэ һайнаар эмхидхэхэ байһаниинь мэдээтэй.

Хүдөө ажалаар, тусгаарлабал мал ажалаар эрдэм ухаанай туйлалта, түрүү дүй дүршэл ажалдаа үргэнөөр нэбтэрүүлхэ ёһотойбди. Энэнэй тулада малшад, таряашадай дунда агрозоотехническэ һуралсал, лекци, элидхэл, харуулан ойлгуулха агитаци дэлгэрэнгыгээр эмхидхэгдэхэ, агрономууд, зоотехнигүүд болон ветеринарна мэргэжэлтэдэй үүргэ дээшэлүүлэгдэхэ зэргэтэй байна.

Мал ба таряан ажалые эрид ехээр хүгжөөн дэбжээхэ асуудалые колхознигууд ба механизаторнууд хүдэлмэришэ хүдэр гараараа шиидхэнэ. Тиимын тула тэдээн тушаа анхаралаа тон ехээр табиха—байра байдалыень, эдихэ уухыень һайжаруулха, соёл болбосоролой талаар бэшэ зонһоо гээгдэхэгүйнь тула лекци, элидхэл, хөөрэлдөө тэдээнтэй үнгэргэжэ байха, ном ба газетэ уншуулха, кино, концерт табиха, бани, ларёк гэхэ мэтые эмхидхэхэ шухала.

Эмхидхэлэй ба политическэ хүдэлмэри улад зонойнгоо дунда үдэр бүри ябуулаад байбал, улад зомнай адуу малайнгаа ашаг шэмые дээшэлүүлжэ шадаха байха. Зүгөөр, адуу малай ашаг шэмын дээшэлээд байбал абаһан уялгануудаймнайшье дүүргэгдэхэнь лабтай.

Бүмбэрсэг дэлхэйе тойрон дабшагша хэмэл одоной ябадал тухай

Октябриин 25-най 6 часта хэмэл одомнай бүмбэрсэг дэлхэйе 303 дахин тойроо. Тиихэдэ 13 миллион 200 мянган километр энэ турша соо дабшаһан байна.

Октябриин 25-най үдэшэлэн абажа гараһан ракетэнь тойрожо ябаһан замайнгаа гурбанай хоёр зубиһаа ехээр одонһоо түрүүлжэ гараад, одонойнгоо хойно 13 мянга 200 километр ниидэжэ ябаха байна. Энээнһээ боложо, ракетэнь одондоо орходоо 28,8 минутаар һүүлдэ харагдаха, тиихэдээ долготагаар харахада одонһоо 7,2 градус зүүгээр гараха юм.

Саашадаа хэмэл одон ракетэ хоёрой хоорондохи зай улам бага боложо, һүүлээрнь ракетэнь дахин одонойнгоо урдань гараха. Тиихэдээ ракетэ одондоо орходоо нэгэ дахин олоор дэлхэйн бүмбэрсэгые тойрохо байна.

АГУУХЭ ОКТЯБРИИН ХҮНДЭЛЭЛДЭ

★ ★

Оюун ухаантан, уран гартан

Ленинэй орденто паровозо-вагонно заводой уралан нарижуулагшад энэ жэлэй түсэбые бэелүүлжэ эхилхэдээ 1957 ондо 3.200 мянган түхэригһөө бага бэшэ арьбалалта хэхэ уралан нарижуулгын дурадхалнуудые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлхэ гэһэн уялга абаһан юм.

Жэлэй эсэс болотор хэдэхэн һарын үлөөд байхада, уралан нарижуулагшадай хэһэн хүдэлмэри харагдажа эхилээ. Тэдэнэр хэлэһэн үгэдөө хүрэжэ байна. Жэлэй түрүүшын 9 һара соо завод дотор уралан нарижуулгын 700 гаран дурадхал зохёогдожо, 500 гараниинь үйлэдбэридэ нэбтэрүүлэгдээ. Тэрэнэй ашаар заводой цехүүдтэ 2.463 мянган түхэригэй арьбалалта хэхэ арга олдоо гэхэ гү, али уралан нарижуулагшадай хүдэлмэриин түсэб 102 процент дүүргэгдээ. Уралан нарижуулагшадай дунда дэлгэрһэн социалистическэ мүрысөөндэ вагон хабсаралгын, инструментальна цехүүдэй инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд түрүүлжэ ябана. Вагон хабсаралгын цехтэ зохёогдоһон 82 дурадхалай 60 гараниинь үйлэдбэри дээрэ хэрэглэгдэжэ, ажал ехэтэй олон хүдэлмэриие механизацилха, элдэб орёо детальнуудые бэлэн аргаар хэхэ арга олгоо. Тэрэшэлэн, инструментальна цехынхид элдэб нарин зэр зэмсэгүүдые бүтээхэдээ ехэ мүнгэ, металл гаргашалдаг байгаа. Мүнөө эндэ үнэтэ металл багаар гаргашалха талаар ехэ юумэн хэгдээ.

Инструментальна цехынхид Яков Игнатьевич Радченкые гартаа дүйтэй уралан нарижуулагшамнай гэжэ нэрлэдэг юм. Энэ нүхэрэй оруулһан 6 дурадхал цехын хүдэлмэридэ ехэхэн аша туһа хүргэһэн байна. Тэрэшэлэн, уралан нарижуулагша нүхэр Кравченко паровозой сальнигуудые бүтээхэ технологиие шэнэдхэн хубилгажа, ажалай бүтээсые нилээд дээшэлүүлээ.

С. Черненко.

Баргажанай модошодой бэлэг

Байгал далайда шудхадаг Баргажан голой адагта дүтэлөөд ерэхэдэ, тэбэрижэ хүрэшэгүй бүдүүн мододы тээһэн автомашинанууд һубарилдан ябадаг. Эдэ машинанууд эндэхи леспромхозой хүдэлмэришэдэй бэлэдхэһэн модые уһанай эрье тээшэ абаашажал байдаг юм.

Октябриин һайндэрэй ойртохо тудам Баргажанай леспромхозой модошод абаһан уялгаяа дүүргэхын түлөө бүри эршэмтэйгээр тэмсэнэ. Һайндэрэй хүндэлэлдэ абаһан уялга соонь иигэжэ хэлэгдэнэ: модо бэлэдхэжэ шэрэхэ түсэбөө декабриин 1 болотор дүүргээд, жэлэй эсэс хүрэтэр даабариһаа гадуур 25 мянган кубометр модо оронойнгоо барилгануудта үгэхэ, хүн бүриингөө ажалай бүтээсые жэл соо 400 кубометр хүрэтэр дээшэлүүлхэ...

Тус уялгын ямараар дүүргэгдэжэ байһаниинь 9 һарын дүнгүүдһээ элеэр харагдана. Леспромхозой модошод социалистическэ мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, үнгэрһэн үе соо 165 мянган кубометр модо шэрэхэ түсэбөө 178 мянга хүрэтэр дүүргэһэн байна. Модо бэлэдхэлэй пунктнуудай дундаһаа гусихынхид (начальнигынь нүхэр Коркин) түрүүлжэ ябана.

—Һүүлэй хэдэн жэлэй туршада модо бэлэдхэлэй промышленность хүсэ ехэтэ техникээр бүрин хангагдадаг болоо,—гэжэ эндэхи профсоюзай цеховой комитедэй түрүүлэгшэ нүхэр Табхаев хөөрэнэ.—Тэрэнэй ашаар модошодой хүдэлмэринь нилээд хүнгэрнэ, ажалайнь бүтээсэ улам дээшэлүүлэгдэнэ. Жэшээлхэдэ, манай түрүү трактористнууд нүхэд Шелковников, Статинов болон бусад модо таллуулхадаа «С-80» трактораар жэлэй эхинһээ хойшо 1400—1600 кубометр модо тус тустаа зөөгөөд байна.

Ажалай үндэр бүтээсэ туйладаг хүнүүд Гусихын пунктда олон. Модо шэрэдэг шофёрнуудай дундаһаа нүхэр Зябельцев онсо шалгаранхай. Энэ шофёр һараһаа һарада Хүндэлэлэй самбарта бэшэгдэжэ байдаг. Мүнөө нүхэр Зябельцев модо шэрэхэ жэлэйнгээ даабариие дүүргэхэ ойртонхой. Иигэжэ шэн зоригтойгоор хүдэлмэрилһэнэй ашаар гусихынхид үдэр соо тус бүридөө 1,4 кубометр модо бэлэдхэхэ нормоёо 1,8 кубометр хүрэтэр дүүргэдэг болоо. Бэлэдхэһэн кубометр модонойнь өөрын үнэ һүүлэй үедэ 7 түхэригөөр химдаруулагдаһан байха юм.

Тэрэшэлэн, леспромхозой Журавлихын пункт баһал һайнаар хүдэлмэриилжэ, абаһан уялгаяа амжалтатайгаар дүүргэнэ.

В. Орлов.

Бүри һайнаар ажаллана

Улан-Удын паровозо-вагонно заводой паровоз хабсаралгын цехын хүдэлмэришэд Агуухэ Октябриин һайндэрэй дүтэлхэ бүри ажалдаа шэнэ амжалта туйлана. Энэ цех соо гурбан бригада ажалладаг юм. Бригада бүхэнэй гэшүүд эдэ үдэрнүүдтэ бүри һайнаар ажаллажа байнхай. Бригадын гэшүүн нүхэр Ляцкий илангаяа һайн амжалта туйлана.

Тэрэшэлэн, слесарьнууд Николай Ромашев, Василий Афанасьев, Анатолий Давыдов болон бусад мүн лэ һайнаар ажаллажа байна. Эдэнэр бултадаа халаан бүриингөө даабариие хододоо үлүүлэн дүүргэдэг юм.

Т. Иванов.

★ ★

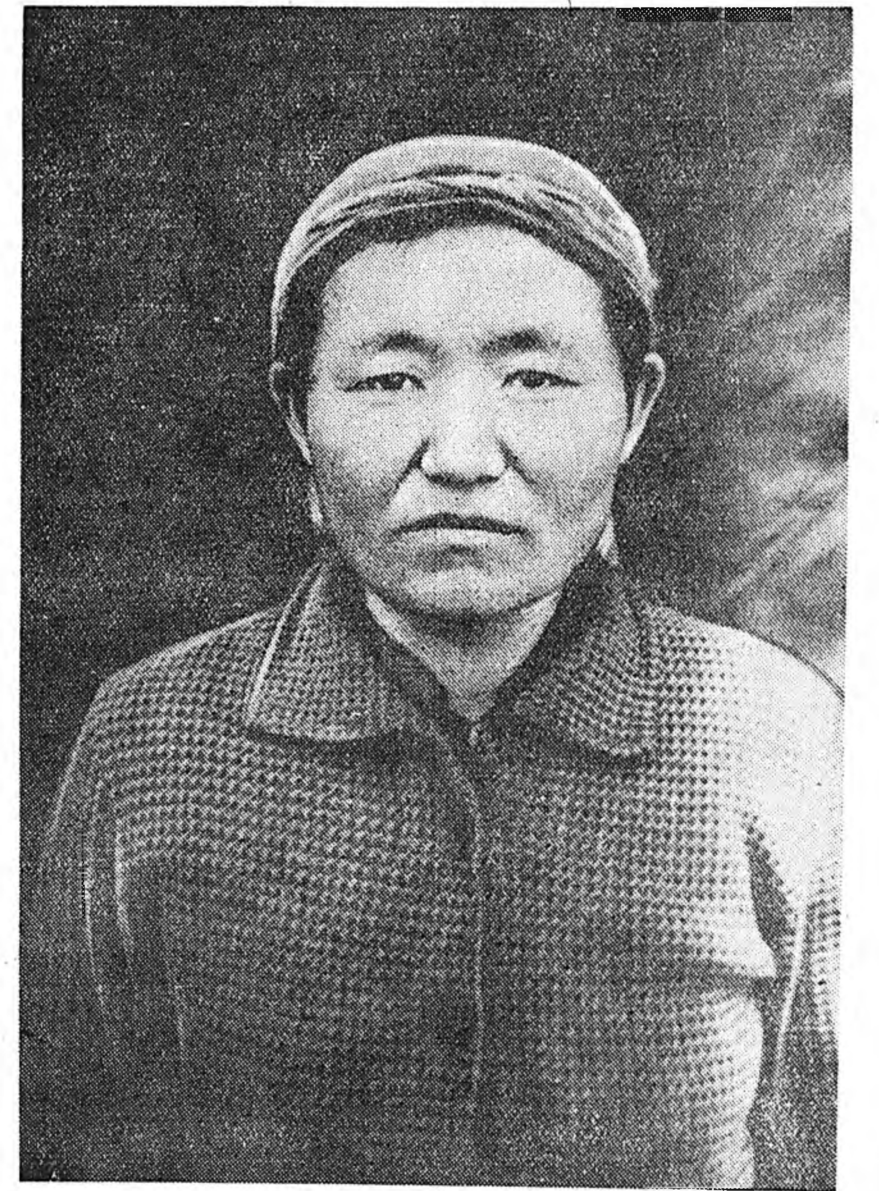

Курумканай аймагай Калининай нэрэмжэтэ колхоздо суута хонишон Бутыд Базаровна Эльбенова арбаад жэлэй туршада ажаллажа байна. Харюусалгата ажалаа жэшээтэ һайнаар, оролдосотой шадамгайгаар хэжэ, жэлһээ жэлдэ хонинойнгоо ашаг шэмые дээшэлүүлжэ байдаг юм. Агуухэ Октябриин 40 жэлэй ойн хүндэлэлдэ дэлгэрһэн мүрысөөндэ оролсожо, 100 эхэ хонинһоо 106 хурьга, хонин бүриһөө 4,2 килограмм нооһо абаад, нооһо хайшалха түсэбөө 169 процент дүүргээ.

Бутыд Базаровна мүнөө хүдөө ажахын республикын выставкэдэ хабаадаха эрхэ олоо.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: суута хонишон Бутыд Базаровна Эльбенова.

Б. Гомбоевой фото.

★ ★

Байгалай загаһа—Эхэ орондоо

Агнууриин ажахытай холын Хойто-Байгалай аймагай ажалшад Агуухэ Октябриин һайндэрые эрхим бэлэгүүдтэйгээр угтаха гэжэ эрмэлзэн, гүрэндэ загаһа, ангай арһа тушааха түсэбөө болзорһоонь урид дүүргэхын түлөө тэмсэнэ. Верхняя-Заимка гэжэ тосхондо «Коммунизм» гэжэ загаһа барилгын колхоз байдаг юм. Энэ колхозой загаһашад 1957 ондо 1800 центнер загаһа гүрэндэ тушааха түсэбтэй.

Артелиин гэшүүд абаһан уялгаяа дүүргэхын түлөө ехэхэн оролдолго гаргаа. Тиигэжэ октябрь һарын гаратар 1884 центнер һайн шанартай загаһа бараад, аймагайнгаа ажалшадай дунда дэлгэрһэн мүрысөөнэй түрүү зэргэдэ гаралсаа. Хэрбээ гурбадахи кварталайнь түсэбые тусгаар абабал, бүри ехэ амжалта туйлагдаһан байна. Колхозой түрүү бригадир Степан Игнатьевич Болдаковые аймагай зон барандаа мэдэхэ. Нүхэр Болдаковой хүтэлбэрилдэг бригада загаһа бариха жэлэйнгээ түсэб болзорһоонь гурба һара урид дүүргэнхэй. Мүнөө энэ бригадынхид ерэхэ жэлэйнгээ түсэбөөр хүдэлмэрилжэ байнад.

«Коммунизм» колхозой загаһашадай дунда дүй дүршэл ехэтэй хүнүүд, эдэбхи үүсхэлтэй залуушуул олон юм. Нүхэр Болдаковой бригадада Алексей Балдаков, Любовь Бочкарева, Николай Березевский болон бусад хүдэлмэрилдэг. Эдэ нүхэд олон жэлдэ загаһашалаагүйшье һаа, ехэхэн дүй дүршэлтэй болонхой. Тэдэнэр гурбадахи квартал дотор 838 центнер загаһа барижа, түсэбөө 152,4 процент дүүргээ.

С. Шапхаев.

Урган хубилнал Улан-Удэмнай

МАНАЙ РЕСПУБЛИКЫН ТҮБ ХОТО

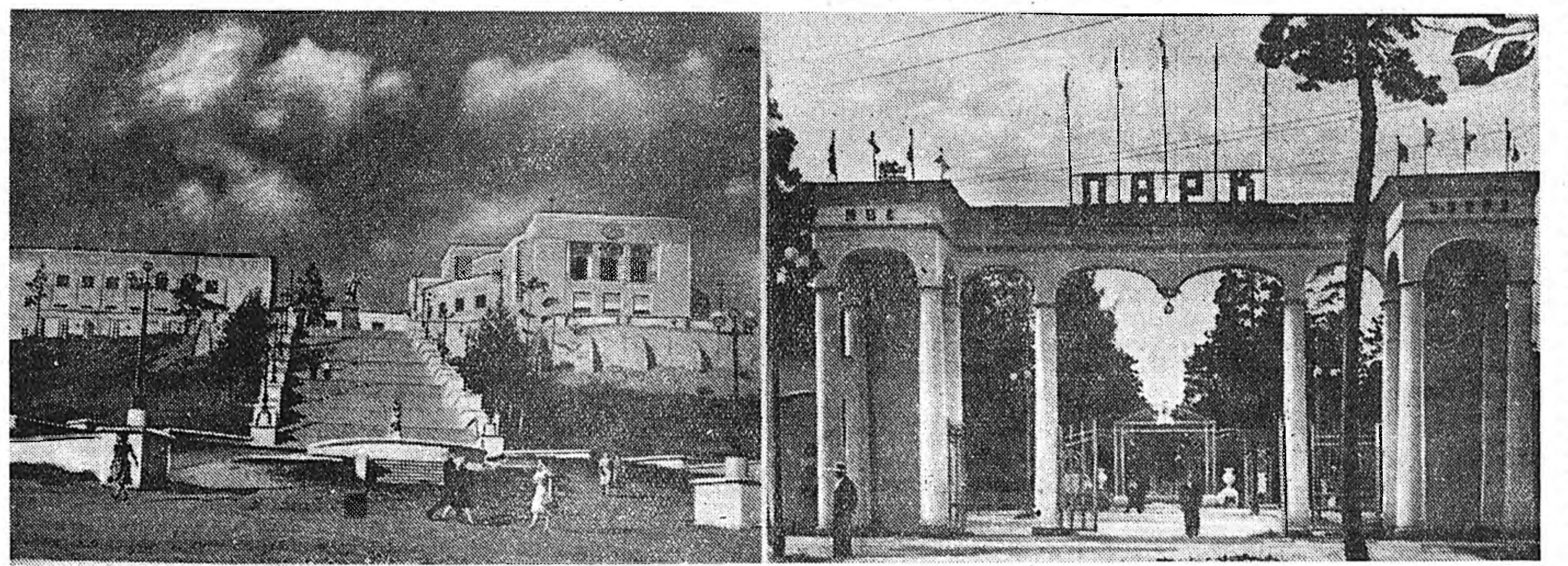

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: (зүүн гарһаа) 1. Улан-Удын Ленинэй орденто паровозо-вагонно заводой хүдэлмэришэдэй Культурын ордон. 2. Амаралтын парк. И. Денисовэй фото.

Ном олоор худалдаха

Ном тараалгын һарын урда тээ

Республика доторхи ном худалдадаг эмхи зургаануудай 9 һара соо хэһэн хүдэлмэриин дүн гаргахада, эдэбхитэй, оролдосотой ном худалдагшанай хүдэлмэришэд, колхозниигууд болон албахаагшадта парти, правительствын шухала шиидхэбэринүүдые дамжуулан хүргэхэһөө гадна, политическэ, худөө ажахын, научна, техническэ, уранһайханай болон бусад литературын шэнэ шэнэ номуудые ажалшадай дунда тараан дэлгэрүүлжэ шадаад байна.

Улан-Удын номой 4-дэхи магазин (даагшань нүхэр Кривошеина) ном худалдадаг эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй дунда шалгаран гараа. Энэ магазинда хүдэлдэг хүнүүд магазин соогоо болон магазинайнгаа газаагууршье номой худалдаа һайнаар дэлгэрүүлжэ, энэ жэлэй 9 һарын түсэб 110 процент дүүргэө. Нүхэр Кривошеина магазин шадархи районой ажалшадтай хани халуун барисаатай байхаһаа гадна, партийна, профсоюзна, комсомольско эдэбхитэдтэй мүн лэ нягта барисаа байгуулжа, тэдэнэй захилые саг соонь дүүргэдэг, дуратай номыень асарха гэжэ ходо оролдодог байна. Тус магазинайхид предприятинууд болон эмхи зургаанудай хүдэлмэрилэгшэдтэй ходо хөөрэлдэжэ, ажалшадта хэрэгтэй номуудые асарuулжа, сагболзор соонь тараадаг. Энэ магазинай хүдэлмэриие мууда тоолохо гү, али худалдан абагшадай эрилтые муугаар хангаба гэһэн гансашье гомдол һүүлэй жэлнүүдтэ ороогүй. Тэрэ магазинай оршон тойронхи районой ажалшадта хэрэгтэй номууд тэндэ ходо байдаг. Улан-Удэ городой номой 9-дэхи, 26-дахи магазинууд (даагшадынь нүхэд Б. З. Раднаев, Е. И. Пятаева) мүн лэ һайнаар хүдэлнэ. Номой 9-дэхи магазин ном худалдаха 9 һарынгаа түсэб 120 процент, 26-дахи магазин —130 процент дүүргээд байна.

Бабушкин городой 12-дохи номой магазин (даагшань нүхэр Сахарова) ном худалдан абагшадтай нягта барисаатай байһан тулада, захиһан номые саг болзор соонь асаржа эээдтэнь дары түргэн хүргэдэг байна. Ажал хүдэлмэридөө анхаралаа ехээр табидаг тэрэ магазинай хүдэлмэрилэгшэд 9 һарынгаа түсэб 110 процент дүүргэө.

Ажалшадта ном худалдаха талаар киоскер нүхэр Ф. А. Мокиенко эрхим һайн амжалта туйлажа шадаа. Ном худалдаха нилээд горьтой түсэбтэй байһан аад, энэ жэлэй сентябриин 4-дэ тэрэ түсэбөө дүүргээ, нүхэр Мокиенко 1958 оной түсэбөөр хүдэлжэ ороо. Культурын министерствын ном худалдаха системын бэшэшье хэдэн олон магазинууд мүн лэ һайнаар хүдэлнэ.

Гэбэшье, эрхим жэшээ харуулдаг магазинуудай хажуугаар, ном худалдаха уялгатай зарим магазинууд түсэбөө дүүргэдэггүй байһаар.

Ажалшадай дунда ном тараан худалдаха гээшэ политическэ удхашанартай хэрэг гэжэ хэндэшье эли. Гэбэшье, Улан-Удын номой 1-дэхи магазин (директорынь нүхэр Чебаков), 2-дохи магазин (даагшань нүхэр Шалаева), Городок городой номой магазин (даагшань нүхэр Пустовойтова) болон бусад олон ном худалдаха эмхи зургаанай хүдэлмэрилэгшэд хэблэлэй продукцие болон ном худалдаха 9 һарынгаа түсэб дүүргэжэ шадаагүй. Дээрэ дурсагдаһан магазинуудай хүдэлмэрилэгшэд тэдэндэ даалгагдаһан айхабтар харюусалгатай хэрэгые гүнзэгыгөөр ойлгоогүй, ажалшадтай халуун барисаа хэжэ, тэдэнэй дунда ном тарааха хүдэлмэриые һайжаруулхын түлөө оролдоогүй дээрэһээн Агуухэ Октябриин 40 жэлэй ойн урда тээхи мүрысөөндэ абаһан уялгануудынь дүүргэгдээгүй байхань гээшэ.

Республикын Книготорг, Бурмонкоопсоюз болон Союзпечатиин областной таһагай урда нилээд харюусалгатай ба хүндэтэй зорилго табигдаад байна. КПСС-эй Бурят-Монголой обкомой шиидхэбэреэр, манай республика ноябриин 1-нээ советскэ литературын номуудые болон Агуухэ Октябриин 40 жэлэй ойдо зорюулагдан хэблэлһээ гараһан номуудые ажалшадай дунда тараалгаар РСФСР дотор үнгэргэгдэхэ һарада хабаадалсаха байна.

Советскэ уншагшадай дунда манай литературын шэлэгдэмэл һайн зохёолнуудые дэлгэрүүлхэ гээшэ гүрэн түрын удхашанартай асуудал мүн. Агуухэ Октябриин 40 жэлэй ойе угтуулан эмхидхэгдэһэн һара хадаа уншагшадые гүн гүнзэгы удхатай номуудаар хангахаһаа гадна, манай оронойбо 40 жэл соо туйлаһан илалтануудые ажалшадай дунда нэбтэрүүлэн ойлгуулха гэһэн зорилготой.

Республика дотоохи городууд болон хүдэлмэришэдэй тосхонуудта номой 21 киоск нээгдэхэһээ гадна, ном худалдаха, үшөө 30 киоск нээгдэжэ, 230 хүн ябажа ном худалдаха гэжэ комисси түсэблөө. Бурмонкоопсоюзай 593 магазин ном худалдаха, үшөө 30 киоск нээгдэжэ, 230 хүн ябажа ном худалдаха, колхозой мал ажалай фермэнүүд болон холын гүүртэнүүдтэ нүүдэл наймаагаар ном олоор худалдаха гэжэ хараалагдаа. Союзпечатиин областной таһагай 65 киоскнууд саг үргэлжэ ном худалдаха байха юм.

Ноябриин 5-һаа 9 хүрэтэр бүхы город болон хүдэлмэришэнэй тосхонууда, аймагай центр, зарим колхоз, МТС дээгүүр һайндэрэй үедэ ном худалдаха дэлгүүр наймаан эмхидхэгдэхэ.

Эдэ хэмжээ-ябуулганууд хадаа ажалшан арадай дунда советскэ литературын зохёолнуудые саашадаа олоор дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ ехэл шухала үүргэ дүүргэхэ байна.

Эдэ шухала гүрэн түрын удхашанартай хэмжээ-ябуулгые һайнаар, эмхитэйгээр бэелүүлхын тулада Книготоргын, Бурмонкоопсоюзай болон Союзпечатиин хүдэлмэрилэгшэд хүсэ шадалаа гамнангүй, Агуухэ Октябриин 40 жэлэй ойе угтуулһан энэ хэмжээ-ябуулгые болзоотой хэрэг дээрэ бэелүүлхэнь дамжаггүй.

А. Соловьев,
Бурят-Монголой
Книготоргын директор.

Белорус арадай ажалай амжалтанууд

Дээдэ зураг дээрэ: В. И. Ленинэй Астраханьда табигдаха памятнигай этюдые Белорус арадай уран зурааша скульптор З. И. Азгур мастерской соогоо дархалжа байна.

Дундахи зураг дээрэ: Минскын тракторна заводто бүтээгдэһэн «Беларусь» гэжэ тракторнууд эльгээгдэхээ байна.

Доодо зураг дээрэ: Минск городтохи В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ талмай.

ТАСС-эй фотохронико.

ДҮРЭТЭЙ ГАР

«Дүрбэн галуун дүүеэд ерээ, Дүрэтэй гараараа тодоод абаа» гэһэн бурят арадай хэлсэдэг таабари тон сэсэн удхатай байна. Үнеэ һаахада юрэдөө дүрэтэйхэн лэ гар хэрэгтэй гээшэ.

Тоһон хужартай, торгон һорьмотой Борьёогой үбһэ ногооной, сэсэг набшын шэмэ абаһан атар тарган үнеэд алтан шаргал наранай Дабхар уулын орой дээгүүр дабан, далда орохо үедэнь тумархуу янзатайгаар хүлөө нэгэн хоёр гүүлэн татлуулһаар фермын байрын газаа тулажа ерэнэ. Үдэшын боро хараанаар намарай һэрюун ольбоной наартайхан һэбшээн тунгалаг агаар тунаан, халуурхаһан үнеэдые хабархуулна хэбэртэй.

Гүүртынута сагаан шэнэ байрын газаагуур хүнүүдшье бии боложо, үнеэдээ бүридхэн, хашаа хорийдоо хаана янзатай. Уданшьегүй электрын гэрэл малай хотон соо хларжа, хэдэн арбаад лампа нособо. Байрын дундуур татагдаһан дүүжэн харгыгаар тараа шэрэһэн хорбо дүжэгнэсэ гүйжэ. һаалишад һааха үнеэдтээ эдюулхэ юумэ тэндэһээ удхажа абаад, кормушка руугаа адхана. Байрын үүдэн нээгдэжэ, «Эреэдэй», «Малаадай», «Оодон» гэхэ мэтын нэрэ дуудажа, оогололдоон болоно. Нэрээ нэрлүүлһэн үнеэд эзэншүүлгүй эзэн тээшээ ябажа, уяандаа ороно.

Сагаан түмэр хүнэг бариһан дүшөөд һурагай наһанай шамбай бэетэй нэгэ эрэ хүн һаалишадтай үрдилдэн үнеэдэй дэлэндэ һуулдана. Энэ хадаа мүнөө жэлэй июнь һарада эхилжэ һаалишан болоһон Зэдын аймагай Сталинай нэрэмжэтэ колхозой үнинэй гэшүүн Цыбикдоржи Аюшеев гээшэ. Колхозой үйлэдбэри дээрэ тэрэнэй хэзэгүй юумэнинь хомор байна. Трактористаар хүдэлөө, машинын жолоошоншье ябаа.

— Жолоошоноо юундэ болёо гээшэбта,—гэжэ нүхэр Аюшеевһээ асуухада:

— һаалишанай ажал шэлэгдээ гээшэ. Юуб гэхэдэ һамгаяни һаалишан, нэгэ тээшээ ажалтай байха гэжэ шиидээ гээшэ гүбди. Эхэнэрнүүдэй дунда хүдэлхэдэ тэдэндэ түһатай байгдана. Ашаха үргэхэшье юумэнэй болохоходо түһалха хэрэгтэй. Бадонтой һүн хүндэхэн лэ байдаг,—гэжэ тэрэ хэлэнэ. Нэрээшье хашаа хорой заһаха гэхэ мэтын гар үзүүрэй юумэшье хэхэ болоо һаа, эрэ хүн тэрэние жэншэд гүйхэгүй ха юм.

Аюшеев һаалишан болоходоо шэнэ түрэһэн гунжадые даажа абаһан байгаа. «Тэдэнние гарһаа заашье табижа болохогүй. Өөрөөл һаадаг гээшэб. Хажуугаарнь ондоошье хүдэлмэри хадгэбди,—гэжэ тэрэ хөөрэнэ. Залуу үнеэд эзээ бэшэрхэед, буруу, муу зантайшье боложо магад.

— Һү хэр һаана гээшэбта, гээд һурахада:

— Үшөөл бираганаагүй. Зунай август һарада үнеэн бүриһөө 25 литр һаагаа гээшэ һэн хаб. Гунинзаа хүхэтэй аад лэ, нидхэржэ, ехэ хаар һаахын аргагүй. Тинбэ набшье хожомоо хүнэй хойно орогдоггүйл байха. Шэнэ жэл гараха үнеэн бүриһөө 800 литр һү һааха бэээб,— гээд лаблана.

Сталинай нэрэмжэтэ колхоз үнеэн бүриһөө һү һаалгые нёдондоохиһоо 100 гаран литрээр нэмээжэ, нёнөө дунда зэргээр тэрэние 1400 гаран литртэ хүргөөд ябана.

**

Бүрэнхыдэ ажалдаа гараһан һаалишад үнеэдээ бэлшээридэнь эрээ гаргана. һаалишан Цыбикдоржи Ишеевич Аюшеевэй һаалингаа түлөө дэлмэри дүүргэмсээрнь тэрээндэ үхээ бүри нэгэ ажал гарадаг.

Колхозой эхэ хонидой хэдэ хэдэн отаранууд нүхэр Аюшеевэй хүдэлдэг гүүртэ шадар асарагдаха. Нүхэр Аюшеев гансашье тракторист, жолоошон, һаалишан бэшэ, мүн малые искусственна аргаар үрэжүүлэгшэ-техник юм. Арбаад жэлэй туршада колхозойнгоо хонин һүрэгые олошоруулха хэрэгтэн аргагүй ехэ түһа хүргэһэн байна. Колхозой хонин һүрэг жэлһээ жэлдэ олошоруулгадаһаар мүнөө 10 мянга үлүүтэй болгодбо. Тэрээндэ нүхэр Аюшеевэй хубита ехэ.

Гүүртын тэжээл бэлэдхэхэ кухня сэбэрлэгдэжэ, дулаалагдаа.

—Нёдондо ороондо оруулагдаһан хонидой 90 гаран процентнь үрэжэһэн. Эртын хурьгад томо хонид болонхой. Хонидые хурьгалуулха һаа шэ эдеэлүүлгэ, харууһалгаһаа болдог. Тэжээлэй элбэгтэ, эхынгээ һүн шэ һайтайда гараһан хурьгад элдэб ондоогоор түлжэнэ. Тиихэдэ хэбэрай хурьгад муудана, гарзална,—гэжэ нүхэр Аюшеев хөөрэнэ.

Февраль һарада хурьгалуулха хонидые ороондо оруулхаха зохёолтой байһанинь мэдээдэ. Мүнөө отараа бүхэнһөө 30—40 хонин илгагдажа ороондо оруулагдана. Түрүүшын үдэр колхозой эрхим хонишон Цэрен-Жамса Эрдынеевагай даадаг отарын 37 хонид үрэжүүлэгдэ. Удаадахи үдэрынь мүн тэрэ отараһаа болон нүхэр Радна Доржиевай даадаг һайн үүлтэртэ отарын хонид үрэжүүлэгын пунктда ерээ. Тиигэжэ дурсагдаһан колхоз үбэл, хабар хүрэтэ хурьгалуулхаар 3000-гаад хонид ороондо оруулха юм.

—һаалишан байхын хажуугаар хонидые ороондо оруулха ажал дааха гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ. Түрэдэние нэгэ дахин үрэжүүлээд болихо бэшэ, үдэшэлэнинь дахин дабтаха хэрэгтэй. Тиимэһээ бухы үдэртөө оролдохо хэрэгтэй,—гэжэ үрэжүүлэгшэ-техник үгэеэ дүүргэнэ.

Дүрэтэ гартай дүрбэн тэгшэ эрэ хүнэй ажалай үдэрнүүд иимэрхүү гэрнэ.

Н. Цыбенов.

СОВЕТ ЗАСАГАЙ ТҮЛӨӨ ТЭМСЭГШЭД

Андрей Кириллович Плис

А. К. Плис 1887 оной октябрьда Полтавска губерниин Овсюки гэжэ тосхондо хасаг таряашанай бүлэдэ түрэһэн байна.

Феодосиин багшанарай институтда студент байхаһаа эхилээд А. К. Плис революционно тэмсэлдэ эдэбхитэйгээр хабаадаһан юм. Тэрэ үедэ оло дахин түрмэдэ хаалгаһан, мүн каторгада байгаа. Һүүлээрнь Забайкальска областьдо Нэршүүгэй каторгада зарагдаба.

Каторгаяа дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр А. К. Плис 1912 ондо Сэлэнгын адагай Кудара тосхондо байхаар сүлэгдэһэн байна.

Кударын, Кудара-Бурядай, Посольскын, Кабанскын, Троицкын, Турунтаевскын болон Батуринска волостьнууд, Мысовая город Усть-Сэлэнгын райондо тиихэдэ хабаатай байгаа. Мүнөө энэ районой эээлжэ байһан газар дээрэ Кабанскын, Байкало-Кударын болон Прибайкальска иимэ гурбан аймаг байгуулагданхай. Тиихэдэ Мысовая город Бабушкин город болгогдонхой.

1910 онһоо эхилэн, Усть-Сэлэнгын район политическэ үзэлэй түлөө каторгада эльгээгдэһэн хүнүүдэй зарагдадаг газар болоһон юм. 1913 ондо энэ сүлэгдэһэн хүнүүдэй тоо зуу хүрэбэ.

1913 ондо А. К. Плис Байгал шадар сүлэгдэһэн, РСДРП-гэй (большевигүүдэй) гэшүүдэй бүлэгтэ ороба. В. М. Серов, Е. Петров, Ф. Петров, А. П. Вагжанов, Питашко, Перисон болон бусад энэ бүлэгтэ ородог байгаа. Энэ бүлэгэй даалгабараар А. К. Плис нютагай тарящадай дунда ойлгуулхамжын хүдэлмэри ябуулдаг, мүн сүлэлгэндэ байгшадай библиотекынь, нюуса паспортна бюроень даажа байһан юм. Тиихэдээ социал-демократуудые нэгэдүүлхын түлөө Плис ехэ хүдэлмэри ябуулдаг, мүн меньшевик, анархис үзэлтэй зарим сүлэлгынхидтэй эрид шууд тэмсэдэг байгаа.

А. К. Плис бүлэгтээ (М. К. Макиладзе—һамганинь, политическэ үзэлэй түлөө сүлүүлһэн) Кудара тосхондо байржа, 1921 он болотор эндэ һууһан байна. Тэрэнэй байһан гэр мүнөө Кударын дунда һургуулиин байрын гэр болгогдонхой. Сүлэлгэндэ байһан социал-демократуудай зублөөнүүд болон сугларалганууд В. М. Серовой, А. П. Вагжановай болон А. К. Плисэй хүтэлбэри доро Плисэй байрада хэдэн дахин болоһон байна. Зүблөөнүүд дээрэ Серов Россида, мүн хилын саана боложо байһан революционно хүдэлөөн тухай шэнжэлэл хэдэг, нютагай зоной дунда социал-демократуудай ябуулха хүдэлмэриин зорилго тодорхойлон табидаг байгаа. Февральска революци болобо гэһэн мэдээсэлые Усть-Сэлэнгын районой волостьнуудай хүн зон угаа ехэ урма баяртайгаар угтаһан байгаа. Социал-демократууд тарящадай дунда митингнүүдые үнгэргэһэн юм. Эрхимэй оройдоод революциин эхин гээшэ, арад зон саашадаа эрхэ сүлөөтэй болохо, тарящад газар абаха, фабрика болон заводууд арад зоной болохо юм гэжэ Кудара тосхоной тарящадай митинг дээрэ Плис хэлээ һэн. Кудара тосхоной үүхэдэ эгээн түрүүшынхээ улаан туг тэндэ намилзаба.

Сүлэлгэндэ байгшад революциин һүүлээр түрэһэн нютагаа бусаха хүсэлэнтэй байгаа. Мүн Плисшье һамгантаяа нютагаа бусаха һанаатай байһан юм. Гэбэшье, Дээдэ-Үдэ эрхэдэ тэндэхи социал-демократ большевигүүдэй болон интернационалистнуудай нэгэдэмэл бүлэгэй сугланда урюулһан байгаа. Энэ суглаан В. М. Серов үнгэргэһэн, тиихэдэ түрэл нютагтаа бусахаминай гээд Сибирьһээ олоороо гаража бү ябаашал гэжэ урьалһан юм. Нютагай хүн зониие мэдэхэ болоһон, революционно тэмсэлэй гал дүлэн соогуур ябажа гараһан нүхэд Сибирьтэ байхадаа Россиин баруун нютагуудта байгшаһаа ехэшье, Эхэ орондоо түһатайшье хүдэлмэри хэжэ байна гэжэ Серов тиихэдэ хэлээ бэлэй.

А. К. Плис олон нүхэдтэеэ Сибирьтэ үлэжэ, Соведүүдые байгуулхын түлөө тон эдэбхитэйгээр тэмсэһэн байна.

Дээдэ-Үдэһөө Кударадаа бусажа ерээд, Плис Соведүүдые байгуулхын түлөө ехэ хүдэлмэри ябуулба. Бурят-Монголой тосхонуудта эгээ түрүүшын Совет болоод тарящадай депутадуудай Кударын гүйсэдхэхэ комитет байгуулагдажа, тэрээнэй түрүүлэгшээрнь А. К. Плис һунгагдаа һэн. Кударын волостиин тосхонуудта хүдөөгэй гүйсэдхэхэ комитедүүд байгуулагдаба. Плисэй хүтэлбэрилдэг Совет хадаа Сагзуурын правительствые буруушаажа байгаашье һаань, шажан һүмын санаартанай сабшалангыень, загһа барядаг газарыень абажа, хүдөөгэй общественнуудай дунда хубааһан байна. Эдэ хоол, эд бараан хубилдаггүй тоггомол сэнтэй болгогдобо. Мүн энэ Совет солдадуудай бүлэнэртэ эдихэ хоолоор, үмдэхэ хубсаһаар туһалдаг һэн.

Плисэй хүтэлбэрилдэг Кударын социал-демократуудай фронтһоо ерэһэн солдадуудай дунда ехэ хүдэлмэри ябуулһан, мүн Октябриин революциин һүүлээр Усть-Сэлэнгын районой тосхонуудта Совет засаг тогтоохын түлөө айхабтар эдэбхитэйгээр тэмсэһэн байна. Эгээл тиимэһээнь 1918 оной февралиин 5-да Дээдэ-Үдэдэ Совет засагай тогтоогдоһоной һүүлэхэнээр лэ Усть-Сэлэнгын районой тосхонуудташье Совет засаг февралиин 10 болотор тогтоогдоһон байгаа.

1918 оной хабар Плис фронтдо ябаһан 55 солдадые суглуулжа, Улаан Гвардиин отряд эмхидхэбэ. Тиихэдэ Кудара тосхондо буу зэбсэг заһабарилха мастерской байгуулагдаа һэн. Улаан Гвардиин барижа ябаха 130 винтовые нүхэр Плис өөрөө Дээдэ-Үдэһөө асараһан байгаа. Саг соогоо Улаан Гвардиин байгуулагдаһанай ашаар лэ Кударада хархис этэгээдүүд үймөө бүһалгаа хэжэ шадаагүй юм. Байгал шадархи газар нютагуудые сагаан чехословагуудай августда эзэлхэдэнь, нүхэр Плис Улаан Гвардияа шадамар бэрхээр нюуса байдалда оруулба. Тиигэжэ сэрэгшэдыншье, буу зэбсэгынинье бүтэн үлөө һэн.

Семеновтон, колчагтан, мүн японтон болон США-гэй хархисуудай Байгал шадарые эзэмдэжэ байха үедэнь нүхэр Плис Усть-Сэлэнгын районой нюуса хүдэлмэри ябуулна. 1918 оной намар А. К. Плис Дээдэ Үдын болон Эрхүүгэй нюуса комитедүүдтэй холбоо барисаатай болобо. Тиин 1919 оной январьһаа эхилэн Эрхүүһөө, Дээдэ-Үдэһөө листовконууд, мүн элдэб мэдээсэлнүүд ерэдэг болоо һэн. 1919 оной түрүүшын хахадта нүхэр Плисэй хүтэлбэри доро Усть-Сэлэнгын районой хэдэн тосхонуудта нюуса бүлгэмүүд эмхидхэгдэбэ. Эдэ бүлгэмүүдэй хүтэлбэрилэгшэдынь гансал Плистэй сэхэ холбоотой байгаа. Эдэ нюуса бүлгэмүүд тосхонуудта ойлгуулгамжын хүдэлмэри ябуулжа, семеновтоной тогтооһон журамые бопхоулхын тулада тэмсэһэн юм.

Усть-Сэлэнгын нюуса бүлгэм сэрэгэй юумэ ашаад ябаһан вагонуудые хүмэрюулдэг, түмэр зам эбдэдэг, поездынуудай ябадалда али болохо һаад ушаруулха гэжэ оролдодог байгаа. Тиин, Темлюй, Посольск гэжэ станцинуудай хоорондо семеновтоной болон Американ бронепоездүүдые мэхэлжэ, хоорондонь туйлалдуулһан байгаа. Мүн Плисэй хүтэлбэрилдэг нюуса организацинууд залуушуулые семеновтоной армида татаха ябадалда һаад хэжэ шадаһан юм. Тиигэжэ тэрэ гол түлэб кулагуудай хүбүүд лэ тэдэнэй армида ороо һэн.

1920 оной январиин 9-дэ Дээдэ-Үдын подпольно партийна комитедэй даалгабараар Усть-Сэлэнгын райондо нүхэр Плис болон бусадай хүтэлбэри доро восстани эмхидхэгдэжэ, 2 мянган хүн тэрээндэ хабаадуулагдаһан байгаа. Кударын болон Быково-Фофоновскиин гэрэдүүдэ милициин буу зэбсэгыень хуряажа, волостиин управлени эзэлбэ. Һүүлээрнь Кабанск эзэлэгдэбэ. Сэрэг-революционно штаб партизанүүдай хүсөөр лэ Усть-Сэлэнгын районой бүхы тосхонуудта гурбан үдэрэй туршада Совет засаг байгуулаа һэн. Усть-Сэлэнгын районой гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшээр А. К. Плис нэгэн дуугаар һунгагдажа, сэрэг-революционно штабай хүтэлбэрилэгшээр болгогдоһон байгаа. Энэ гүйсэдхэхэ комитет ойлгуулгамжын хүдэлмэри ябуулха хэдэн түрүү бага анарые томилһон, мүн «Советэ ведуулдэ гүйсэдхэхэ комитедэй мэдээсэлнүүд» гэһэн гараар бэшэдэг газетэ толилжо байхыень даагдаһан байна.

Саашадаа нүхэр Плис РКП(б)-гэй Эрхүүгэй губкомой шиидхэбэреэр 1921 оной январьһаа эхилэн 1925 он болотор хүтэлбэрилхы албан тушаал эзэлжэ, гол түлэб Эрхүүдэ хүдэлөө. 1924—25 онуудта А. К. Плис Эрхүүгэй Соведэй губернскэ гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшээр хүдэлһэн, тиихэдээ XI зарлалай РСФСР-эй ВЦИК-эй болон гурбадахи зарлалай СССР-эй ЦИК-эй гэшүүнээр һунгагдаһан байна. 1927 онһоо 1935 он болотор А. К. Плис ажахын предприятинуудай хүтэлбэрилэгшөөр хүдэлөө юм.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай үедэ бэеыгээ муушагшаа һаань, нүхэр Плис Бурят-Монголдо ерэжэ, Кабанскын загаһанай заводой директорэй орлогшоор хүдэлһэн, партийна хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаһан байна. 1946 онһоо 1946 он болотор тэрэ КПСС-эй Кабанскын айкомой гэшүүн байгаа.

1946 онһоо эхилэн А. К. Плис тусгаар пенси абадаг боложо, Москвада ажаһууһаа байһан 1952 оной ноябриин 6-да наһа бараһан байна.

Манай арад зон зол жаргалай байдалай түлөө шэн зориггойгоор тэмсэжэ, Совет засагые эндэ тогтоолсоһон А. К. Плисэй һайхан һайхан дурсахаалые Байкало-Кударынхид, кабанскынхид сэжэ зүрхэндөө бүхөөр хадагалжа ябадаг.

А. БЕЛЯЕВ, хизаар ороно шэнжэлхэ республиканска музейн ахалагша научна хүдэлмэрилэгшэ.

США-е ХҮСЭХЫН ТҮЛӨӨ

[..]ЯЛГАЯА ХЭР БЭЕЛҮҮЛНЭБ

[..]нгын аймагай XX партсъез[..]эрэмжэтэ колхозойхид мал [..]эй продукци бүри ехээр аба[..]болохын тула дээшэлүүлэгдэ[..]шэнэ уялга абаа һэн. Мүн ма[..]байрануудые шэнээр бариха [..]хараалһан юм.

[..]аһан уялгаяа саг соонь дүүргэ[..]тула колхознигууд ажахын энэ [..]э үсэд шангаар ажаллаа. Үнгэ[..]э юһэн һарын хугасаа соо тэн[..]кал хүдэлмэриин ямараар хэг[..] тухай хаража үзэхэдэ иимэ. [..]на 9 һарын туршада колхоз [..]алгаяа хоёр дахин дээшэлүү[..] Тиигэжэ хамтадаа 608 мянга [..]итр гэхэ гү, али үнеэн бүриһөө [..]литр һүн һаагдаа. Һү һаалгаар [..]э жэлэйнгээ түсэб дүүргэбэ.

[..]эртэ үнеэдэй фермын һаали[..] Борис Цыбденов үнеэн бүри[..] 3 мянган литр һү һаагаа. Тэндэ[..]аалишан Янжима Лумбунова [..] бүриһөө 2331 литр, Дулма[..] Хабатарова—2260 литр һү һаа[..] байна. Нютагай үүлтэрэй үнеэ[..] фермын һаалишад Намжилма [..]ева, Жигжит Якимова, Жиг[..] Ачитуева үнеэн бүриһөө 1649—[..] литр һү һааһан байха юм.

[..] һаалгые дээшэлүүлхын тула [..]оздо горьтой хүдэлмэри хэгдээ. [..]ай убһэ тэжээл, силосшье ехээр [..]гдээ. Энэ жэлдэ тус тустаа 129 үнеэнэй байха хоёр шэнэ байра, 70 тугалай байра баригдаа. Тиигэжэ ноябриин 1-һээ эхилжэ, үнеэд уяанда байлгагдажа һаагдаха юм.

Мүн энэ жэлдэ хонишод яһала һайнаар ажаллаа. Гүрэндэ ноохо тушааха түсэб болзорһоо урид үлүүлэн дүүргэгдээ. 402 центнер һайн шанартай ноохон гүрэндэ тушаагдаа. Нёдондо жэлэйхитэй сасуулхада мүнөө жэлдэ хонин бүриһөө 400 грамм ноохон ехээр хайшалагдаа гээшэ. Ноохо тушаажа, колхоз 1 миллион 300 мянган түхэригэй олзо доход оруулаа.

Колхозой суута хонишон Бабасан Цыбикдоржиев хонин бүриһөө 4 килограмм 200 грамм ноохо, Еролто Балданов—4 килограмм, Дамдин Соктоев 3 килограмм 700 грамм, Үхинжап Аюшеев 3 килограмм 800 грамм ноохо абаа бшуу.

Энэ жэлдэ колхоз мяха абалгаяа эрид дээшэлүүлээ. Мүнөө гүрэндэ 2125 центнер мяхан тушаагдаад байна. Тарган мяха ехээр абаха, гүрэндэ тушаахын тулада үшөө хабар байхада бэлшээн таргалуулха малай гүүртэ, отаранууд эмхидхэгдэһэн юм.

Хонишон Ханда Аюшеева 200 толгой эрье хонидые тус бүридэнь 65 килограмм шэгнүүртэй болгоод, гүрэндэ тушаагаа. Хонишон Бабасан Цыбикдоржиев 150 эрье хонидые тус бүридэнь 58 килограмм болгоод тушааһан байха юм. Адуулгашан Дугаржап Доржиев харюусалгадаа абаһан эбэртэ бодо мал зунай бэлшээриин үедэ шадамар бэрхээр адуулжа, сүүдхэдээ толгой бүриень 750 грамм нэмээжэ ябаа. Гүрэндэ тушаагдаһан малнуудынь мяхалиг, тарган байгаа.

Мүнөө үедэ үбэлдэ бэлэдхэлгээр һүүлшын юумэнүүд хэгдэжэ, гүүртэ, отаранудай байрлаһан газарта үбһэ тэжээл шэрэгдэжэ байна. Мүн малшадай байха гэр байра заһагдажа дүүргэгдэхээ байнхай.

Үбэлжэлгые эмхитэй һайнаар үнгэргэжэ, нёдондонойхидо орходоо малайнгаа ашаг шэмые бүри ехээр дээшэлүүлхэ арга боломжо энэ колхоздо бии.

Гэбэшье, гахай, шубуу үсхэбэрилгэдэ горьтой дутагдалнууд бии. Энэ талаар бодото хэмжээ хараалжа, бэелүүлхээр болоо. Энэ жэлдэ колхоз тахяа бүриһөө оройдоо 28 үндэгэ абаа бшуу. Мүн гахай үсхэбэрилжэ, колхоздо олзо доход ехээр оруулжархиһан юумэ үгы. Эдэ дутагдалнуудые усадхахын түлөө колхозой хүтэлбэрилэгшэд хэмжээ абаха зэргэтэй.

П. Халтанов.

Хэблэл тараалга—шухала хэрэг

Совет хүн зоной ажабайдал улам һайжаржа, баяжажа байна. Энээнтэй хамта тэдэнэй культурна эрилтэнь бүри дээшэлнэ. Мүнөө хүдөө нютагуудаар, хото городуудаар—хаанашье газетэ, журнал абадаггүй бүлэ үгы шахуу болонхой. Үнэхөөрөө баян шадалтай болоһон Баянгол (Баргажан) нютагай ажалшад элдэб газетэ, журнал олоор абана. Эндэхи ажалшад 500 гаран газетэ, журнал захинхай. Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой гэшүүд үнэр баян байдалтай һуудаг юм. Ганса энэ колхоздо культурын олон эмхи зургаанууд хүдэлнэ. Культурын байшанда, культбазануудта, улаан булангуудтань уншалтын зал бии юм. Тэндэнь элдэбын газетэ, журналнуудые харахат. Мүн Тарбагатайн аймагай Ехэ-Куналей һууриниие абаад харахада, баһал Баянголой бурядуудтал адли эндэхид элдэб янзын газетэ, журнал захижа уншадаг юм. Ганса энэ һууринай ажалшад мүнөө 580 хэһэг газетэ, журнал абана.

Мүнөө 1958 оной газетэ, журнал захилга боложо байна. Эмхи зургаануудта, колхозууд, совхозууд болон МТС-үүдтэ, промышленна предприятинуудта газетэ, журнал захилга хэгдэнэ. Хүдэлмэришэд, колхознигууд албахаагшад өөһэдтөө захина. Гэтэр, баһа зарим газарнуудта газетэ, журнал захил мууса ябуулагдана. Жэшээнь, Хэжэнгын, Яруунын, Ториин болон бусад зарим аймагуудта газетэ, журнал захилга мууса эмхидхэгдэнхэй. Үнгэрэгшэ жэлдэ культурно-гэгээрэлэй зарим эмхи зургаанууд газетэ, журнал саг соогоо захяагүй һэн. Мүнөө жэлдэ энэ дутагдалые дахин дабтажа болохогүй. Культурын гуламта бүхэн олон янзын газетэ, журнал захиха ёһотой. Гадна, хүдөөгэй һууринай айл бүхэндэ газетэ захюулхын түлөө оролдохо шухала. Энээнэй тулада колхозууд, совхозууд болон МТС-үүдэй партийна, комсомольско организацинуудай секретарьнар хэлхеэ холбооной хүдэлмэрилэгшэдтэй хамта ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулха ёһотой.

Мүн газетэ, журналнуудыешье захигшадтань саг соонь абаашажа үгэхэ хэрэгтэй. Гэтэр, энэ талаар олон газарта дутагдал тохёолдодог. Жэшээнь, Яруунын аймагай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозһоо газетэ уншагшадай мэдээсэһэнэй ёһоор тэндэ республикын газетэнүүд саг соогоо абаашагдахагүйһөө гадна, захигшадтань дутуугаар үгтэнэ. Энэ хадаа хэблэл тараалгада һаад ушаруулдаг байна. Хэлхеэ холбооной хүдэлмэрилэгшэд энэ дутагдалые зайсуулха уялгатай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Казахска ССР-эй Талды-Курганска областиин Сталинай нэрэмжэтэ колхозой 70 наһатай гэшүүн А. Нурманбетов свёклын ехэ ургаса хуряадаг байһанайнгаа түлөө Социалистическэ Ажалай Герой болоһон юм. А. Нурманбетов ургуулһан свёклоёо агроном М. Н. Резнигтэ, мүн колхозой парторганизациин секретарь Е. Намысбаевта харуулжа байна. Зүүн гарһаа эгээл захада зогсогшо Социалистическэ Ажалай Герой Т. Айдарбекова А. Нурманбетовтай мүрысэдэг юм.

ТАСС-эй фотохронико.

ДУТАГДАЛАА ДАРЫ УСАДХАХА

Шэнэ-Бэрээнэй МТС-эй харьяата Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз малай үбэлжэлгэдэ мууса бэлдэнэ

[..]э жэлдэ Заиграйн аймагай Шэ[..]рээнэй МТС-эй харьяата кол[..]дта малай бүдүүн тэжээл бэ[..]хэ түсэб оройдоол 54 процент, [..] даралга миил 26 процент [..]гдэнхэй.

[..]нэ тэжээлэй иимэ багаар абта[..] байбашье, ямаршье шалтагаан[..]эр тэжээл бэлэдхэхэ хүдэлмэри [..]хада болюулагдашаһан байха [..] Энээниие мэдэжэ байгаад, тус [..]эй хүтэлбэрилэгшэд ямаршье [..]ээ абанагүй. Мүнөө болотор [..]эй харьяата колхозуудта үб[..] зелёнко, солоомо хэмжэжэ аб[..]үй. Тэжээл гаргашалха түсэб [..]гдаагүй байһаар. Гадна, ажал [..]эй хүдэлмэриие оньһожоруулха [..]ар МТС-эй зүгһөө юуншье хэг[..]үй. МТС-эй главна инженер [..]р Афанасьев энэ хэрэгтэ хайша [..]ээр хандана.

[..]эхи Ленинэй нэрэмжэтэ кол[..] (түрүүлэгшэнь нүхэр Кучумов, партийна эхин организациин секретарь нүхэр Бурлаков) адуу малдаа бага тэжээл бэлэдхээ. Тус колхоз силос дараха түсэбөө оройдоол 10 процент, бүдүүн тэжээл бэлэдхэхэ түсэбөө 46 процент дүүргэһэн байха юм. Тиигэбэшье, мүнөө хүрэтэрөө солоомо, зеленкоёо соможо дүүргээдүй. Үнгэрхэдөө солоомо дээгүүрээ үхэр малаа адуулжа, гэшхүүлжэ, гутаажа байна.

Мүн элдэб шалтагаан баряад, мори унаагаа эдеэлүүлхэ, таталуулха гэхэ мэтээр ниитын малай тэжээлые иишэ тиишэнь зөөдэг ушар бии. Эдэ бүгэдые мэдэжэ байгаад, колхозой хүтэлбэрилэгшэд хэмжээ абангүй һуужа байхань гайхалтай.

Энэ колхоздо малайнь зарим байранууд задагай. Теэд тэдэнь заһагданагүй.

Колхозой ажалда һайнаар ябаһан хүнүүдые урмашуулха хэрэг муугаар табигданхай. Колхознигуудай дунда политическэ хүдэлмэри ябуулха, ажалай түрүү арга нэбтэрүүлхэ тушаа бирatай юумэн хэгдэнэгүй. Тиимэһээ эндэ ажалай журам һула, зарим һаалишадай үнеэдээ дутуу һааха ушар үзэгдэнэ.

Мүнөө үедэ Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз һү һаалгаараа, мүн бэшэшье ажалаараа аймаг соогоо гээгдэжэ ябана.

Гадна, Карл Марксын нэрэмжэтэ, «Коммунизм» колхозууд малай үбэлжэлгэдэ муугаар бэлэдхэжэ байна.

В. Бальжинимаев.

Мухаршэбэрэй аймагай «Эрдэм» совхозой 2-дохи отделениин шубуунай фермэ дээрэ 17 мянга гаран галуу, нугаһа, тахяа тэжээгдэжэ байнхай. Мүнөө жэл эндэ 12 мянган дальбараа дэгжээгдээ.

Шубуу үсхэбэрилгэ совхозой ажахын олзо ехэтэй һалбаринуудайнь нэгэниинь болоо.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Эрдэм» совхозой 2-дохи отделениин шубуунай фермын газаа. **Ф. Сорокиной** фото.

СВЁКЛОО ШАМДАЖА ТУШААХА

Мүнөө жэлдэ Бичурын аймагай колхозууд сахарна свёклын һайн ургаса ургуулаа. Аймагай колхозуудта, свёкло хуряалга дүүрэжэ, Бичурын сахарай заводто тушаагдажа байна.

Олохон колхозууд сахарна свёкло тушаалгаяа эмхитэйгээр ябуулна. Хамта дээрээ 60-аад мянган центнер свёкло заводто тушаагдаа. Бичурын МТС-эй харьяата колхозууд горьтой свёкло тушаажа байна. Октябриин 19-нэй байдалаар XIX партсъездын нэрэмжэтэ колхоз 11730 центнер свёкло тушаахын орондо, 11941 центнер тушаагаа. Кировэй нэрэмжэтэ колхоз 3200 центнер свёкло тушаахын орондо 3660 центнер тушаагаад байна. Энэ колхоз үшөө 300 шахуу центнер свёкло тушааха юм. Гэхэ зуура, Калининай нэрэмжэтэ колхоз мүнөө жэлдэ бүришье һайн амжалта туйлаа. Энэ колхоз түсэбһөө гадуур 1518 центнер свёкло тушаагаа, үшөө 3 мянга шахуу центнер тушаахаар хараална. Хамта дээрээ тус колхоз мүнөө жэлдэ 12 мянган центнер свёкло тушааха юм. Мүн тус МТС-эй харьяата «Защита мира» Ждановай нэрэмжэтэ, Бага-Куналейн МТС-эй харьяата Ворошиловай нэрэмжэтэ колхозуудта һайн ургаса хуряагдаа.

Дурсагдаһан колхозуудта свёклын баян ургаса ургуулхын түлөө ехэ хүдэлмэри ябуулагдаһан байна. Жэл бүри эдэ колхозуудта шэлэгдэмэл һайн газарта свёкло таригдана. Газарынь тусхай звенонуудта даалгагдадаг. Ургасын хойноһоо харууһалга һайнаар эмхидхэгдэнэ. Тиигэжэ тэдэнэр үндэр баян ургаса ургуулна. Жэшээлхэдэ, Калининай нэрэмжэтэ колхозой түрүү звено (звеное даагша нүхэр Фиония Гаврилова) 12 гектарһаа га бүриин 160—170 центнер свёкло хуряагаа. Тиихэдэ Ф. Гаврилова өөрынгөө даажа байһан 0.65 гектар газарһаа 130 центнер свёкло тушаагаа. Энэнь гектарай 200 центнер ургаса болоно. Мүн звеногой гэшүүд нүхэд М. Иванова, Р. Федорова, Е. Григорьева, Е. Акатова тус бүридөө гектар бүриин 130—140 центнер ургаса абаа.

Тус колхоз мүнөө жэлдэ сахарна свёкло тарилгаһаа 448 мянган түхэригэй олзо оруулха, сахарна свёкло таригшадта нэмэлтэ түлбэри болгон 98 центнер сахар хубааха байна. Свёкло тарилгаһаа колхозууд олзо доход ехээр абадаг.

Тиигэбэшье, Мухаршэбэрэй аймагай колхозууд свёкло тушаалгые ехээр удаарuулжа байна. Октябриин 18-най байдалаар аймагай колхозууд 12 мянган центнер свёкло тушаахын орондо оройдоол 1785 центнер тушааһан байна. «Победа», «Коммунизм», Калининай нэрэмжэтэ колхозууд мүнөө жэлдэ нилээдгүй ехэ свёкло тушааха аргатай. Теэд, эдэ колхозуудай тарилгаһаа гэмгүй һайн ургаса абтахаар аад, саг соогоо хуряагдажа тушаагданагүй. Свёкло хуряагдаад, 10—15 үдэр соо обоохой соогоо хэбтээ һаа, 40 процент хүрэтэр шэгнүүрынь хородог, гадна сахарайнь шанар ехээр доошолдог. Энээниие колхозуудай хүтэлбэрилэгшэд анхаралдаа абанагүй. Тиигэжэ колхозууд свёкло тарилгаһаа олзо доход ехээр абаха аад, гарзада ороно, хайран ургасаа миил хосорооно.

Мухаршэбэрэй аймагай зарим колхозууд свёклын муу ургаса абадаг. Эндэ үндэр баян ургаса абаха арга боломжо яһала бии. Тиигээдэнэ культурые тоодоггүй байна. Колхозууд свёкло тариха һайн газар шэлэн олоногүй, звенонуудые ёһо тэдысэ эмхидхэнэ. Ургаса муугаар харууһалагдана.

Нёдондо жэлдэ «Победа» колхоз (түрүүлэгшэнь нүхэр Бертунов) свёклын һайн ургаса хуряажа абаһан байгаа. Свёкло таригшадта хэһэн ажалайнь түлөө нилээдгүй ехэ сахар үгтөө һэн. Теэд, колхозой правлени свёкло таригшадта үгтэхэ сахарые правлени тойрон байдаг хүнүүдтэ хубаарилжа үгэжэрхёо. Иигэжэ свёкло таригшадта хандажа байхада ямар ургаса абтаха һэм. Мүнөө энэ колхоздо свёклын ургаса хүсэд хуряагдажа абтаагүй, газартаа хэбтэһээр.

Мүнөө саг орой боложо, сахарна свёкло тушаалгые дүүргэхээр болоо.

Д. Чубов, Бичурын сахарна заводой директор,
Т. Гармаев манай корр.

Бурят арадай соёлой хүгжэлтэ

Д. ЖАЛСАБОН,
БМАССР-эй Культурын министр

[..]оветскэ Союзай бүхы арадууд[..] хамта бурят-монгол арад ажа[..] болон культурна байгуулалтын [..]ар гайхамшагта илалтануудые [..]ажа, Агуу ехэ Октябриин со[..]листическэ революциин 40 жэ[..]ойе угтажа байна.

[..]гуу ехэ Октябриин революциин [..] Бурят-Монгол хадаа хаанта [..]иин эгээл гээгдэнги хизаарнуу[..] нэгэн байһан юм. Ажалша бу[..] арад урдань нютагайнгаа баяд[..]ой дарлалта мүлжэлгэ доро зо[..], тулижа байгаа. Зуун эрэ хү[..]эй оройдоо гурбаниинь, хоёр [..] эхэнэрнүүдэй нэгэниинь үзэг [..]эг мэдэхэ байһан юм. Профес[..]альна искусствошье, дунда, дээ[..] һургуулинуудшье, кино, радио, [..]эл болон культурно-гэгээрэлэй [..] зургаануудшье бурят нютагта [..] һэн.

[..]н түрэлтэнэй түүхэдэ эгээн тү[..]шынхеэ хүрэнгэтэн болон поме[..]үүдэй засагые унагаажа, совет [..]иалистическэ гүрэн тогтооһон [..]уехэ Октябриин социалистиче[..] революциин илалта бурят арад[..]ономическа болон политическэ [..] сүлөө олгожо, экономико [..]он культураяа хүгжөөхэдэнь хи[..]ргүй арга боломжонуудые ур[..] нээгээ. Манай совет орондо [..]этэ богони болзор соо агуу ехэ [..]иалистическэ хубилалта—ороноо [..]устриализацилга, хүдөө ажахые [..]лективизацилга хэгдэһэн байна. [..]овет засагай үедэ агуу ехэ ород [..]ай, мүн СССР-эй бусад ара[..]ай туһаламжаар, Советскэ пра[..]ительствын болон Коммунистиче[..] партиин хүтэлбэри доро Бурят[..]олдо бодото культурна рево[..]и болоһон юм. Культурно-гэгээрэлэй эмхи зургаанууд Совет засагай үедэ тон олоороо байгуулагдаа. Революциин урда бурят нютагта клуб, библиотекэ гэхэ мэтэ культурно-гэгээрэлэй эмхи зургаанууд үгы байгаа бшуу.

Совет засагай түрүүшын үдэрһөө хойшо хүдөө нютагуудта культурно-гэгээрэлэй эмхи зургаануудые барилгада ехэхэн анхарал хандуулагдадаг һэн. Барандаа шахуу үзэг бэшэг мэдэхэгүй бурядуудые уншуулжа, бэшүүлжэ һургаха гээшэ тон шухала зорилгонуудай нэгэн байгаа. Энээниие бэелүүлхын тула олон тоото ликпунктнууд, үдэшын һургуулинууд хүдэлжэ эхилээ һэн. Тиигэжэ 1938 ондо республикын ажалшад барандаа үзэг бэшэг мэдэхэ болоһон юм.

Үдэрһөө үдэртэ ургажа байгаа социалистическэ байгуулалта соёл культурын, арадай ажахын, искусствын элдэб һалбаринуудта мэргэжэлтэдые бэлэдхэхэ эрилтэ табяа бэлэй.

Эхин, долоон жэлэй, дунда һургуулинууд манай республикада богонихон болзорто олоор баригдаһан юм. Хэрбээ 1897 ондо Бурят орондо оройдоол хэдэн приходско һургуули байгаа һаа, 1957 ондо 100 мянган һурагшадтай 700 һургуули бии болонхой. Мүнөө үедэ хоёр дээдэ һургуули, 15 тусхай дунда һургуули ажаллана. Тэндэ 4 мянга гаран хүн һуралсана. 25 жэлэй туршада гансал багшанарай институт дээдэ эрдэмтэй 3 мянган багшанарые бэлэдхээ. Энээнһээ гадна, хэдэн зуугаад залуушуул оронойнгоо олон городуудай дээдэ һургуулинуудта һурана.

1957 ондо культурно-гэгээрэлэй эмхи зургаануудые хүгжөөхэ хэрэгтэ манай республикада 8,5 миллион түхэриг һомологдоһон байна. Энэ хадаа культурно-гэгээрэлэй эмхи зургаануудые бүри үргэдхэхэ арга олгобо. 1923 ондо Бурят-Монголдо (хоёр национальна округууд эндэ оролсоно) оройдоо 89 клуб болон уншалгын байшан байһан юм. 1957 ондо гансал манай республикада 543 клуб болон Культурын байшангууд, 500 гаран библиотекэ, мянга гаран улаан булан, культбазанууд тоологдоно. Мүн хизаар ороноо шэнжэлэлгын хоёр музей, зураглан харуулалгын музей хүдэлнэ.

Агуу ехэ Октябриин революциин 40 жэлэй ойн һайндэрые угтуулан, республикын колхозууд хүдөө тосхоноо болбосон түхэлтэй болгохын түлөө культурно-ажаһуудалай гэрнүүдые олоор бариха гэлсээд, социалистическэ мүрысөөндэ оролсоо һэн. Энээниие толгойлһон Түнхэнэй, мүн бусад аймагайхид абаһан уялгануудаа амжалтатай дүүргэжэ байна.

Мүнөөнэй тосхон һууринууд танигдахаар бэшэ болонхой. Сэлэнгын аймагай Жаргаланта тосхоной жэшээ дээрэһээ энэ хубилалта илангаяа тодоор харагдана. Колхозой эмхидхэгдэхын урда хэдэн борсогор гэрнүүдэй байһан газарта Тельманэй нэрэмжэтэ колхозой центр — томохон шэнэ тосхон байгуулагданхай. Электрын гэрэлтэй, радиотой, сэбэр һаруул, уужам гэрнүүдтэ колхознигууд ажаһууна. Эндэ ууралаар дулаасуулагдадаг клуб, колхозой музей, библиотекэ хүдэлмэрилнэ.

Хүдөөгэй уранһайханай самодеятельностиин репертуар нилээдгүй үргэдхэгдэжэ, ажалынь удхынгаа, уранһайханайнгаа талаар һайжаржа байна. Республикын зарим коллективүүд томо драматическа зүжэгүүдые табидаг болонхой. Жэшээлхэдэ, Бичурын Культурын байшан А. Островскиин «Шутники», ПВЗ-тэй Культурын ордон—В. Ивановой «Бронепоезд «14—69» гэжэ зүжэгүүдые табиһан байха юм. Энээнһээ гадна, хатарай, хоорой, хүгжэмэй болон элдэб кружогуудай тоо жэлһээ жэлдэ олошорно. Мүнөө үедэ республикада 2016 кружогууд хүдэлмэрилнэ.

Хүн зоной сүлөөтэй сагаа культурнаар үнгэргэхэ хэрэгтэ ургасын, дуунай һайндэрнүүд, залуушуулай фестивальнууд, уранһайханай самодеятельностиин хараланууд ехээр нүлөөлнэ. Клуб болон библиотекэнүүд лекци, хөөрэлдөө, тематическа вечернүүдые, уншагшадай конференцинүүдые үнгэргэнэ. Һүүлэй үедэ «Малшадай үдэр», «Механизаторнуудай үдэр» колхоз, совхоз, МТС-үүдтэ үнгэргэгдэдэг болонхой. Эндэ нэгэн адли мэргэжэлтэй хүнүүд сугларжа, мүрысөөнэй дүн гаргана, ажалайнгаа түрүү дүй дүршэл андалдалсана.

Республикын экономикые саашадань хүгжөөхэ хэрэгтэ, арад түмэниие коммунистическээр хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ клубууд болон библиотекэнүүд ехэхэн үүргэ дүүргэнэ.

Манай республикын колхозуудта 1954 онһоо хойшо культбазанууд бии болгогдожо, холын фермэ, гүүртэ болон отаранудай малшад ажалайнгаа һүүлээр культурнаар амарха, газетэ, журналнуудые уншаха, элидхэл, лекци шагнаха аргатай болоо.

Хэжэнгын аймагай Ворошиловай нэрэмжэтэ колхозой Бахлайтын культбаза ажал хүдэлмэреэрээ суутай болонхой. Энэ культбаза 6 ондоо газетэ, 5 ондоо журнал абажа байдаг. Дотороо гоё һайханаар шэмэглэгдэнхэй. Малшад үдэшэнь эндэ ерэжэ радио шагнадаг, газетэ уншадаг, элдэб наадаар наададаг. Республикын габьяата зоотехник нүхэр Будажапова эндэ зоотехническэ кружогой хэшээл үнгэргэнэ. Мүнөө республикада 100 гаран культбазанууд хүдэлмэрилнэ.

Жэлһээ жэлдэ библиотекэнүүд олон болоно. 2 миллионһоо үлүү номуудтай 500 библиотекэ мүнөө үедэ хүдэлнэ. Уншагшадай тоо 122 мянган болонхой. Ажал хүдэлмэреэ бодото һайнаар ябуулдаг библиотекэнүүдэй тоодо Гильбирын хүдөөгэй библиотекэ оролсоно. Энэ библиотекые Клара Николаевна Миронова даадаг юм.

Бурят-Монголдо 3 музей хүдэлмэрилнэ. 1923 ондо республикын хизаар ороноо шэнжэлэлгын музей нээгдээ һэн. 34 жэлэй туршада энэ музей 60 мянган экспонадуудтай баян музей болоһон байна. Энэ музейе жэлдээ 50—60 мянган хүн харана.

Академик Обручевой нэрэмжэтэ гүрэнэй Кяхтын музей манай орон соо мэдээжэ болонхой. Музейн хүдэлмэрилэгшэд научно-шэнжэлэлгын хүдэлмэри ябуулна. «Забайкалиин флора» гэжэ номой 6 том эндэ хэблэн гаргагдаа. Музей оронойнгоо научна эмхи зургаануудтай холбоотой байхаһаа гадна, арадай демократиин оронуудтай харилсана.

1944 ондо эмхидхэгдэһэн зураглан харуулалгын музейдэ Бурят-Монголой уранзураашадай зурагуудһаа гадна, советскэ болон ородой агуу ехэ уранзураашадай зохёолнууд харуулагдана.

Арад зондо кино харуулга түргөөр хүгжэһэн байна. 1923 ондо республика соо кино харуулдаг оройдоо хоёр тусхай гэрнүүд (Улан-Удэдэ) бии байгаа. Харин аймагуудта нэгэшье тиимэ газар үгы байһан юм. Мүнөө жэлдэ республикадамнай 500 шахуу киноустановконууд хүдэлнэ. Кино харуулалгын хүдэлмэрилэгшэд ажалайнгаа шанар дээшэлүүлхын, түсэбөө дүүргэхын түлөө шармайн оролдоно. Эрхимүүдэй тоодо Сэлэнгын аймагай киномеханик, энэ ажалдаа 19 жэлдэ хүдэлжэ байһан Дондог Дымбрылов, Зэдын аймагай киномеханик С. Дампилов гэгшэд оролсоно.

Бурят-Монгол тухай кинофильмнүүд зохёогдоно. 1951 ондо «Советскэ Бурят-Монгол», 1953 ондо — «Тайгада болоһон ушар», 1957 ондо «Адуушанай дуун» гэһэн фильмнүүд табигдаа.

Радио хүгжөөхэ хэрэгтэ мүн лэ ехэхэн амжалтанууд туйлагдаа. Мүнөө 73 мянган радиоточкотой 150 радиоузелнууд республикадамнай хүдэлнэ. Нютагай радио дамжуулга сүүдхэдээ 5 часай туршада үнгэргэгдэнэ. Дамжуулгын хахадынь бурят хэлэн дээрэ хэгдэнэ. 1958 ондо Улан-Удэдэ телевизионно центр баригдажа дүүргэгдэхэ юм.

1923 ондо Бурят-Монголой АССР-эй байгуулагдахада республикын типографи болон Бурят-Монголой гүрэнэй хэблэл эмхидхэгдэһэн байна. Мүнөө үедэ республикада 31 типографи хүдэлмэрилнэ. Тэдэнэй база дээрэ зуу гаран элдэб газетэнүүд, тэдэнэй тоодо городой—3, аймагай—22, фабрика, заводой—5, совхоз, колхоз болон МТС-үүдэй 70

(Үргэлжэлэлынь 4-дэхи нюурта)

БАЙГАЛЫЕ ШЭНЖЭЛЭГШЭДЭЙ ЗУБЛӨӨН

СССР-эй географическа обществын Байгалай отделени болон Бурят-Монголой филиалай үүсхэлээр Байгалые шэнжэлэлгын талаар тусхай зублөөн октябриин 24-дэ Улан-Удэдэ нээгдээ.

КПСС-эй Бурят-Монголой обкомой пропаганда ба агитациин таһагые дааагша К. Е. Маслов, СССР-эй географическа общестывн Зүүн Сибирьтэхи отделениин эрдэмтэ секретарь доцент П. П. Хороших гэгшэд зублөөндэ хабаадагшадые амаршалаад, арадай ажахыда айхабтар туһатай Байгал далайе шэнжэхэ, наукын талаар шэнэ шэнэ амжалта туйлахыень эрдэмтэдтэ хүсэбэ.

Геолого-минералогическа наукануудай кандидат В. В. Ломакин «Байгалай байгаали, тэрэниие саашадаа шэнжэлхэ, хамгаалха тухай» гэһэн элидхэл хэбэ. Байгалай 25—26 миллион жэлэй саана бии болоһые советскэ эрдэмтэд шэнжэлэн тодорхойлоо, тэрэ мянга гаран элдэб амитад амидаржа байдаг, табан зуу гаран үүлдэр урһамал уһанай оёорто ургадаг гэжэ нухэр Ломакин элидхэл соогоо хэлэбэ. Эрдэмтэ Ломакинай хэлэһэн ёһоор, Ангар мүрэнэй уһые хүсэд хэрэглэбэл, жэлдээ 30 миллиард киловатт зайн галай хүсэ үгэхэ шадалтай юм. Шухаг болонхой омоли, хаб загаһан хоёрые саашадаа хюдажа болохогүй. Юундэб гэхэдэ, тиимэ загаһад эндэһээ ондоо тээ хаанашье үгы байна.

Энэ зублөөн дээрэ «Байгалай баялигые хэрэглэхэ тухайда» географическа наукануудай кандидат Б. Буянтуев, «Байгал тушаа XVII зуун жэлэй үеын дансануудай» тухайда Бурят-Монголой научна-шэнжэлэлгын институдай түүхын таһагые дааагша Г. Н. Румянцев, «Байгалда ургамалай бии болоһон тухайда» геолого-минералогическа наукануудай доктор Г. Г. Мартинсон, «Байгалай загаһанай ажахын саашадаа хүгжэхэ арга боломжо» тухайда Эрхүүгэй гүрэнэй университетэй доцент А. Г. Егоров, «Байгалай биологи» тухайда тэрэ университетэй профессор М. М. Кожов гэгшэд элидхэлнүүдые хэхэ байна. Тэдээнһэ гадна, Зүүн Сибириин хэдэн олон эрдэмтэд Байгал тухай ондоошье асуудалнуудаар дэлгэрэнгы мэдээсэлнүүдые хэхэ юм.

Зублөөн боложо үргэлжэлһөөр.

Ш. Батын.

Һурагшадай үүсхэлээр

Ульдэргын дунда һургуулиин (Яруунa) һурагшад республикынгаа бүхы ажалшадтай хамта Октябриин 40 жэлэй ойе һайн бэлэгүүдээр угтаха гэжэ байна. Тэдэнэр өөһэдынгөө хүсөөр спортын талмай барижа, тэндээ элдэб наада эмхидхэдэг болоо.

Һургуулиингаа хойнохи Обоото гэжэ үндэр хадын үбэртэ «Эб найрамдалай түлөө» гэһэн үгэнүүдые тон томоор шулуугаар бэшэбэ. Энэ уряа үзэгүүдэй үндэрынь 10 метр, үргэниинь 1,5 метр юм. Алдарта ойе бэлэг болоһон энэ мүнхэ дурасхал болохо уряа бэшэлгэдэ бүх һурагшад эдэбхитэйгээр хабаадажа байна.

Ц. Номтоев.

Улан-Удын Кировэй нэрэмжэтэ олзоборилгын артелиин хүдэлмэришэд Октябриин һайндэрые ажалай шэнэ бэлэгээр угтахын түлөө тэмсэжэ үнинэй. Социалистическа мүрысөөндэ эдэбхи ехэтэйгээр хабаадалсажа, абаһан уялгаяа амжалтатайгаар дүүргэжэ байһан хүдэлмэришэд олон. Тэдэнэй тоодо Алла Востротина, Маша Сухарева гэгшэд амһартануудта шаажан гүйлгэхэ нормоёо халаан бүхэндэ үлүүлэн дүүргэнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: (зүүн гарһаа) А. Востротина, М. Сухарева гэгшэд хүдэлмэрилжэ байна.

З. Веснинагай фото.

Шатар

Шанга тулалдаан

Шатараар республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн үргэлжэлһөөр.

Нэгэдэхи бүлэгтэ: Галданов нааданайнгаа эсэстэ эрид доботолго хээд Берсутскиие шүүгээ. Игумнова хуушанай шатаршан Цыденовтэй наадаа зуураа нүгөөдынгөө 2 хүбүү эдээд, булюу һайн байдалтай болоо. Гэбэшье, эдир шатаршан тэрэ байдалаа шадамараар хэрэглэжэ шадангүй илагдашоо.

Шадрин дээрэ дээрэһээнь доботолгонуудые хэжэ, Власовта мат үгөө.

Сумкин Мельников, Игумнов, Малков гэгшэд тэнсээ.

Хоёрдохи бүлэгтэ: Мамилов Пуртовые, Осипов Самариниие, эхэнэрнүүдэй дунда республикын чемпион Гармаева Родагые шүүбэд. Горячих, Уланов, Сангадиев, Давыдов гэгшэд тэнсээ.

Гурбадахи бүлэгтэ: Воробьев Эрдынеевые, Пронин Мироновые, Бадмацыренова Тоглоевые, Иванов Пастельниые, Золтоев Клобуковые шүүгээ.

Долоодохи тур. Мүрысөөн үргэлжэлжэ, нааданай эршэ бүри шангадана.

Малков Сумкин хоёрой наадалга олоной анхарал хандуулаа. Сагаанаар наадаһан Малков абаһаар һайн байдалтай болоод байтараа алдуу хээ. Тээд партияа хойшолуулаа.

Берсутский Мельниковые, Власов Игумновае, Галданов Цыденовые, Эрдынеев Клобуковые, Давыдов Самариниие, Сангадиев Улановые, Воробьев Мироновые, Тоглоев Ивановые, Пронин Бадмацыреновае шүүгээ. Мамилов Горячих, Гармаева Пуртов, Осипов Родак, Пастельник Золтоев гэгшэд тэнсээ. Долоодохи уулзалгын дүнгүүдэй ёһоор түрүүшын группада Сумкин, хоёрдохи бүлэгтэ Мамилов, Давыдов гэгшэд, гурбадахи бүлэгтэ Воробьев, Пронин гэгшэд түрүүлжэ ябанад.

Мүрысөөнэй 8-дахи уулзалга: Уланов Давыдовтай наадаха зуураа 8-дахи ябадалдаа бэрсээ алдаад, бээ шүүрдэһэндэ тоолобо. Мамилов Мельниковтэй ехэ эршэтэйгээр наадаа. Илалта туйлахын тула бэрсээ үгөөд 25-дахи ябадалдаа нүгөөдэдөө мат үгөө.

Эсэгэ басаган хоёр—Игумновтанай тулалдаан ехэ һонирхолтойгоор үнгэрөө. Люба хүбүүгээ табижа үгөөд һайн байдалтай болоһоной удаа эрид доботого хээ. Эсэстээ тэдэнэй наадаһан парти тэнсэлгээр дүүрэө.

Берсутский Цыденовые, Власов Галдановые, Мамилов Сангадиевые, Уланов Давыдовые, Миронов Эрдынеевые шүүбэд. Родак Самарин, Пуртов Осипов, Горячих Гармаева, Иванов Пронин, Клобуков Пастельник гэгшэд тэнсээ.

9-дэхи уулзалга: Берсутский Малков, Власов, Цыденов гэгшэд тэнсээ. Мельников Шадриниие, Игумнов Галдановые шүүгээ.

Республикын чемпион Галданов, СССР-эй чемпион эдир шатаршан Игумнова хоёр һонирхолтойгоор наадаа. Эдэ хоёр чемпионууд 5 часай турша тулалдаад партияа хойшолуулба. Тиин Игумновагай байдал үлүү һайн.

Хоёрдохи группада наадагшадай дунда Гармаева Мамилов хоёр урагшатай һайнаар наадажа ябана. Энэ уулзалгада Гармаева Сангадиевые, Мамилов Давыдовые шүүгээ. Уланов Самариниие, Пуртов Родагые, Иванов Воробьевые, Пронин Золтоевые, Бадмацыренова Мироновые, Клобуков Тоглоевые, Пастельник Эрдынеевые шүүгээ. Осипов Горячих хоёр тэнсээ.

Наймадахи уулзалгын дүнгүүдэй ёһоор нэгэдэхи бүлэгтэ Сумкин, хоёрдохи бүлэгтэ Мамилов, Гармаева, гурбадахи бүлэгтэ Пронин гэгшэд түрүүлжэ ябанад.

А. Михайлов.

ХИЛЫН СААНАҺАА

Японой хүдэлмэришэд забастовко хэнэ

ТОКИО, октябриин 23. (ТАСС). Ажалшадай салин хүлһыень дээшэлүүлхэ, хүдэлмэрилдэг газарыень аюулгүй болгон һайжаруулхын тулөө тэмсэн, Японой хүдэлмэришэн анги забастовконуудые үнгэргэнэ. Оронoй эгээл ехэ профсоюзна нэгэдэл—Японой профсоюзай генеральна совет эдэ забастовконуудые хутэлбэрилнэ.

«Явата Сэйтецу», «Фудзи Сэйтецу», «Сумитомо», «Кобе Сейко», «Нихон Кокан» гэжэ табан металлургическа томо компаниинуудта хабаатай бүхы предприятинуудай хүдэлмэришэд найман часай забастовко хэхэ гэжэ октябриин 23-да шиидхэбэ. Мүн багахан ба дунда зэргын олон компаниинуудай хүдэлмэришэд забастовко хэнэ. 150 мянгаи металлургнууд мүнөө забастовкодо хабаадана. Салин хүлһэ дээшэлүүлхэ гэһэн эрилтые дэмжэн, октябриин 26-һаа эхилээд хэдэн забастовко үнгэргэхэ гэһэн шиидхэбэри морягуудай бүхэяпоной профсоюзай ЦИК-эй заседани дээрэ октябриин 23-да абтаа. Октябриин 26-да 40 часай турша үнгэргэгдэхэ түрүүшын забастовко оронoй гол шухала 60 портдо эмхидхэгдэхэнь. Нүүрһэнэй промышленностиин хүдэлмэришэдэй профсоюзай бүхэяпоной федерацида ородог шахтёрнууд октябриин 25-һаа эхилэн забастовко хэхэнь. Тэдэнэр аяар хоёр һара забастовко хэжэ байһан «Кисима» шахтын хүдэлмэришэдые дэмжэхэ хүсэлэнтэй. Ушарынь «Кисима» шахтын хүдэлмэришэдэй эрилтэнь мүнөө хүрэтэр дүүргэгдээдүй юм.

Эээд баяшуулай айхабтар ехээр эсэргүүсэжэ байгаашье һаань, нүүрһэнэй асари томо компаниинуудай шахтёрнууд үсэд шангаар тэмсэһэнэйнгээ ашаар салин хүлһээ дээшэлүүлжэ шадаа юм.

Монтевидеодо забастовко болоно

МОНТЕВИДЕО, октябриин 24. (ТАСС). Октябриин 23-да Монтевидеодо нэгэ үдэрэй бүгэдэнчитын забастовко болоо. Зүүн профсоюзда, тэрэ тоодо мяханай промышленностиин хүдэлмэришэдэй профсоюзда, буд нэхэдэг промышленностиин хүдэлмэришэдэй профсоюзда, портово хүдэлмэришэдэй профсоюзда болон бусад профсоюзуудта ородог хүдэлмэришэд энэ забастовкодо хабаадаа. Салин хүлһээ дээшэлүүлхын хойноһоо 40 үдэрэй туршада забастовко хэжэ байһан телефоной хүдэлмэрилэгшэдые дэмжэхэ зорилгоор бүгэдэнчитын энэ забастовко соносхогдоһон байна. Забастовкоһоо боложо, олон предприятинуудта ажал хүдэлмэри зогсоонхой. Городой транспорт хүдэлнэгүй, түб хотын газетэнүүд гараагүй.

Аргентинэдэ забастовко болоно

БУЭНОС-АЙРЕС, октябриин 23. (ТАСС). 48 часай туршада Аргентинын ажалшадай забастовко хэһэн дээрэһээ оронoй ажахын олон һалбаринуудта хүдэлмэри зогсоо. Ниислэл хотын, мүн Буэнос-Айрес, Росарио, Кордова, Корриентес, Сант-Яго, Дель Эстеро, Катамарка болон бусад провинцинуудай ажалшадай 90 процент шахуунь забастовкодо хабаадана.

Забастовкые хүтэлбэрилжэ байһан профсоюзай 50 ажал-ябуулагшадые полици тушаагаа.

Забастовко хэгшэдые дарахын тулада правительство полициия, мүн сэрэгүүдые хэрэглэнэ. Тулалдаанай болоһон дээрэһээ хэдэн хүн шархатаһан, мүн алуулһан байна.

Пакистанда забастовконууд улам олошорно

КАРАЧИ, октябриин 24. (ТАСС). Пакистанай хүдэлмэришэд ажабайдалаа һайжаруулхын, салин хүлһөө дээшэлүүлхын, юумэнэй сэнгые доошолуулхын, полициин хэрээгы шэрүүн аашые болюулхын түлөө тэмсэн, һүүлэй үедэ улам олоор забастовконуудые хэдэг боложо байна гэжэ хэблэл мэдээсэнэ.

★ ★

Марокко. Тизнита городой уйлсэнүүдтэ. ТАСС-эй фотохронико.

Ази, Африкын оронуу[д] Сириин арадтай һана[а] нэгэдэнхэй

КАИР, октябриин 24. (Т[АСС]) Бээд даанхай байдалаа, эрх[э] ... гөө алдахагүйн түлөө тэмсэ[жэ] ... һан Сириин арадые болон ... тельствыень дэмжэнэбди гэ[жэ] ... шэг Ази, Африкын оронууд[ай] ... лаа нэгэдэлгын конференци[н] ... хэхэ комитет Сири ... гэжэ.

Дүтын Зүүн эгүтэ тохё[олдоод] байһан хатуу шанга байдал[ые] ... лэрүүлхэ, амгалан байдал[ые] ... тогтоохо зорилгоор яралта[й] ... гэн хэмжээ абахыень урьал[жа] ... шэг ООН-эй генеральна секре[тарь] ... та эльгээхэ гэжэ комитет му[н] шиидхээ.

Эдэ бэшэгүүдые бү эльгэ[эхэ] ... Турциин түлөөлэгшэ мэдүүлб[э].

Э. Гилельс Японд[о]

ТОКИО, октябриин 22. (Т[АСС]) Советскэ пианист Эмиль Ги[лельс] Токиодо наада харуулһа[н] ... һүүлээр Нагоя болон Кобе ... родуудаар ябажа, хоёр концер[т] ... бяа. Тэдэнь аймшагтай ажм[ил] ... тайгаар үнгэрөө. Эмиль Гилел[ьс] Японидо бүри ерээдүй байгаад[а] ... дүүд худалдагдашаһан байба.

Пианино дээрэ айхабтар ... наададаг хүн байна гэжэ ... Гилельс тухай Японой хэблэ[л] ... байна. Гилельс хадаа «советск[э] ... лон дэлхэйн хүгжэмэй омогор ... гээшэ гэжэ «Цюбу Ниппон» ... бэшээ.

Канадын ажалшад[ай] эрилтэ

ОТТАВА, октябриин 22. (Т[АСС]) Миллион гаран хүдэлмэри[шэдые] нэгэдүүлдэг Канадын профсо[юзай] конгрессэй делегаци правительс[тво]дэ меморандум барюулаа. ... дын ажалшадай байдалай ... муудажа байһан тухай энэ ... хэлэгдэнэ. Дайнай һүүлэй ... тэ эгээл олон хүн (450 мянга) ... нөө жэл ажалгүй болоходнь. ... һэ хүн зониие ажал хүдэлм[эри]... болгохын түлөө яаралтай ... абаха эрилтэ конгресс ... правительствоһоо эри... Арад зоной хэрэглэдэг з[ахын] раанай сэн дээшэлнэ, 1956 ... до орходоо промышленно[сти] бага юумэ бүтээдэг боложо ... хай.

Дүтын, Дунда Зүүн зүг[тэ] тохёолдоод байһан түгшүүрилтэ шанга байд[ал] зөөлэрүүлхын түлөө

РИМ, октябриин 24. (Т[АСС]) Дүтын, Дунда Зүүн эгүтэ ... ялтэ шанга байдал тогтоб[о] эб найрамдалай хүдэлөөнэй ... лиин комитедэй генеральна ... ретарь Челесте Негарвилле ... тайн корреспондентнэй хэ... хэдээ онсолон тэмдэглэбэ. ... хилэ дээрэ Турци сэрэгээ ... та, тиихэдэ Американ зург[аа дахи] флот Сириин газарта дүтэл[жэ] ... ран ябана гэжэ тэрэ мэдүүлб[э]. Атлантическа бүлэгэй ... байбашье, Италиин правитель[ство] ... эдэн байдалые зөөлэрүүлх[э] ... лөө тэмсэжэ ёһотой гэжэ Нег[арвилле] ... ле хэлэв. Тиигээд энэ талаар ... лиин правительствоор хэмжэ[э] ... хуулхын тулада тэмсэхэ ... лин арад зониие урялба.

Американ самолёдууд Сири[ин] агаарай хилые дабан[а]

ДАМАСК, октябриин 24. (Т[АСС]) Американ зургаадахи флото[ой] ... молёдууд Сириин агаарай ... үүр үдэр бүри бүдүүлиг ... ороно гэжэ Сириин армии[н] ... ральна штабай дарга генерал ... ри хэблэлэй түлөөлэгшэдтэ ... бэ. Һаяхан Американ самол[ёд] ... Хомс город дээгүүр элин ...

Сириин агаарай хилые Амер[икын] ... самолёдуудай дабажа байһа[н] ... Турциин засагаархад Сириин ... зүбшөөлтэй сэрэгээ бүри ... тэгүүлжэ байна гэжэ генерал ... ри тэмдэглэбэ.

Даллесай шиидхэбэр[и]

НЬЮ-ЙОРК, октябриин ... (ТАСС). ГДР-тэй дипломат[ическа] ... харилсаа байгуулха гэжэ Юго[славиин] ... биин шиидхэһэнтэй дашарам[дуулан] ... США-гэй гүрэнэй секретарь ... үзүүлгэдэжэ Югославиин ... теэ Югославиие Америкын ... үзүүлхэ тусаламжа ... болюулха гэжэ шиидхэбэ.

Иранай армиин һургуули хаб[аа]

ТЕГЕРАН, октябриин ... (ТАСС). Иранай армиин октяб[риин] 22-то ехэ һургуули хэбэ гэжэ ... ний газетэнүүд мэдээсэнэ. Энэ һ[ургуули] гуулида дүрбэдэхи Керманска ... пусой частьнууд хабаадаа.

Редактор Д. Л. ЛОБСАНОВ

Бурят арадай соёлой хүгжэлтэ

(Түгэсхэл)

газетэнүүд гарадаг болонхой. Ород, бурят хэлэн дээрэ «Байгалай толон» гэжэ журнал хэблэгдэнэ.

Марксизм-ленинизмын классигууддай, дэлхэйн болон ородой уранзохёолшодой зохёолнуудые ажалша бурядууд түрэлхи хэлэн дээрээ уншана. Республикымнай уранзохёолшод Х. Намсараев, Н. Балдано, Ч. Цыдендамбаев, Ц. Бадмаев, Н. Дамдинов болон бусад удхынгаа, уранһайханайнгаа талаар бараг һайн зохёолнуудые жэлһээ жэлдэ хэжэ байна. 900 хэблэлэй хуудаһан хэмжээтэй 500 мянган хэһэг номуудые гүрэнэй хэблэл жэл бүри хэблэнэ.

Республикадамнай опера ба баледэй театр, Бурят-Монголой драмын театр, ород драмын театр, филармони, дуунай ба хатарай ансамбль ажаллана. Ородой классическа болон советскэ искусствын нүлөөлэлгэ доро Бурят-Монголой искусство хүгжэн һалбараа.

Манай театрын хүдэлмэрилэгшэд Москвагай, Ленинградай, Свердловскын болон бусад городуудай институдууда, консерваторинуудта хореографическа училищинуудта һуража гараһан байна. Мүн артистнуудые бэлэдхэлгэдэ Улан-Удын хүгжэмэй һургуули ехэхэн туһа хүргэнэн юм. Энэ һургуулиие эгээн түрүүшынхиеэ дүүргэгшэд драматическа театрай гол хүсэн боложо, 30-аад онуудта Намжил Балданогой, Аполлон Шадаевай, Хоца Намсараевай, Жамсо Тумуновай пьесэнүүдые табижа эхилһэн байна. Саашадаа ородой болон дэлхэйн классическа зохёолнууд бурят хэлэн дээрэ оршуулагдаад, табигдажа эхилээ һэн.

Совет засагай үелэ культура болон искусствын талаар туйлагдаһан амжалтануудай Москвада 1940 ондо болоһон бурят-монгол искусствын түрүүшын декадада харуулагдаа һэн. Композитор Берлинский Ямпилов хоёрой зохёоһон «Баяр» гэжэ хүгжэмтэ драмые, Морошкиной «Эрхэн» гэжэ зужэгые, композитор Фроловой зохёоһон «Энхэ Булад Баатар» гэжэ бурядай түрүүшын оперые ниислэл хотынхид халуунаар угтаа.

Бурят-Монголой искусствын туйлалтануудые Советскэ правительство болон партиин зүгһөө үндэрөөр сэгнэгдэһэн байгаа. Хүгжэмтэ драмын театр Ленинэй орденоор шагнагдаа һэн. Мүн искусствын олон хүдэлмэрилэгшэдтэ хүндэтэ нэрэзэргэ олгогдоһон, орден, медальнуудаар барюулагдаһан байна.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ бурят-монгол искусствын хүдэлмэрилэгшэд советскэ хүнүүдэй фронт дээрэхи тэмсэлые, ажал хүдэлмэрие зохёолнууд соогоо харуулдаг байгаа. Тиихэдэ Цыданжаповай «Снайпер», «Арадай хүбүүн» гэжэ пьесэнүүд, Намжил Балданогой «Байгалай загаһашад» гэжэ пьесэ табигдаа бэлэй. Дайлалдажа байгаа сэрэгшэдтэ зужэгүүдые харуулхаа артистнууд фронтдо ошодог һэн.

Хүгжэмтэ драмын театрын үндэһэн дээрэ 1948 ондо опера ба баледэй театр байгуулагдаа һэн. Энэ театрын томо һайхан ордон 1952 ондо баригдажа дүүргэгдээ. Нэгэдэһэнһээ хойшо Бурят-Монголой Ленинэй ордентэ опера ба баледэй театр орддой болон дэлхэйн классикаһаа, эрхим һайн советскэ зохёолнуудһаа 50 шахуу опера ба баледэй табиһан байна.

Тэдэнэй тоодо, Чайковскиин «Евгений Онегин», «Хун шубуута нуур», Глинкын «Иван Сусанин», Мейтусэй «Залуу гварди», Ряузовай «Саяанай хормойдо», Книпперэй «Байгал дээрэ» гэхэ мэтэ ороно.

Бурят-Монголой драмын театр 1932 онһоо мүнөө хүрэтэр зуу гаран элдэб зужэгүүдые табяа.

Республикын театрнууд сооһоо бэлигтэй дуушад, хатаршад, хүгжэмшэд, драматическа артистнууд урган гараа. Тэдэнэй тоодо РСФСР-эй габьяата артистнууд Н. Петрова, Л. Сахьянова, К. Гомбоева-Языкова, Ч. Генинов, Бурят-Монголой арадай артистнууд Л. Линховоин, Б. Балдаков, Ц. Шагжин болон бусад ороно.

Бурят-Монголой Гүрэнэй дуунай ба хатарай ансамблиие гансашье манай республикын ажалшад мэдэдэг бэшэ, харин бүхы орон соо, хилын саана мэдээжэ болонхой. Ансамблиин программада советскэ композиторнуудай, Бурят-Монголой композиторнуудай зохёолнууд СССР-эй арадуудай, арадай демократиин оронуудай арадуудай хатар болон дуунууд ороһоно. Ансамблиин хүдэлмэрилэгшэд оронойгоо томо томо городуудаар, барилгануудаар ябажа, хэдэ мянган концертнүүдые харуулһан байха юм.

1956 оной һүүл багаар Монголой Арадай Республикын правительствын уряагаар Улан-Баатар ошожо, концертнүүдые табиһан юм. Ахадуу монгол арадай культура болон искусствын ажал-ябуулгаһаа тус ансамблиин коллективэйхид дүй дуршлгөө андалдалсаһан, хамтарһа зужэгүүдые табиһан байна. Ансамблиин зужэгүүдые монгол зон халуунаар угтаа һэн.

30-дахи оной һүүлэй жэлнүүдтэ композиторнууд Д. Аюшеев, Б. Ямпилов, Ж. Батуев гэгшэд бурят хүгжэмүүдые бэшэжэ эхилһэн байна. Энээнһээ урда тухай эрдэмтэй хүгжэмшэд болон композиторнууд бурят нютагта үгы байһан юм. Бурят композиторнууд тэрэ үедэ хэлэндэ дуунуудые бэшэдэг байһаа, саашадаа хүгжэмтэ зохёолнуудай эгээл орёо томо зохёолнууд болохо сюитэ, кантата, симфони, һүүлэй үедэ опера болон балет бэшэһэн байна. Бурят-монгол хүгжэмтэ зохёолнуудые бэшэлгэдэ ород композиторнууд П. Берлинскэй, В. Морошкин, М. Фролов, Л. Книппер болон бусад ехэ туһаламжа хүргөө.

Республикын уранзураашадай союз 1933 ондо эмхидхэгдээ, мүнөө 20-ёод гаран гэшүүн болон кандидатнуудтай. Бурят уранзураашаддай дунда арадай уранзураашаа Цыренжап Сампилов хүндэтэ һуури эзэлнэ. Тэрэнэй зурагууд соо бурят-монгол арадай ажабайдал, ажал хүдэлмэри гүнзэгүүгээр харуулагдана. БМАССР-эй арадай уранзураашаа Павловай, БМАССР-эй искусствын габьяата ажал-ябуулагша Р. Мердыгеевэй, А. Тиминэй, А. Окладниковой болон бусадай зурагууд арад түмэндэ мэдээжэ болонхой.

1959 оной хоёрдохи кварталда Москва городто Бурят-Монголой искусство болон литературын хоёрдохи декада үнгэргэхэ тухай тогтоол Бурят-Монголой искусство болон литературын саашадаа хүгжэлтэдэ тон шухала удхашанартай.

Культурна байгуулалта коммунистическэ байгуулалтын таһаршагүй хубинь мүн. Культурын эмхи зургаануудай мүнөө үеын зорилго юу гэхэдэ, КПСС-эй XX съездын түүхэтэ шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын, СССР-эй арадай ажахые хүгжөөхэ зургаадахи табанжэлэй түсэбүүдые дүүргэхын түлөө, капитализмын үлэгдэлнүүдые хүн зоной ухаанһаа үгы болгохын түлөө идеологическа хүдэлмэриие улам һайжаруулхын түлөө бүри эршэмтэйгээр тэмсэхэ болоно. Энэ хүндэтэй зорилгоо дүүргэхын тула культурын эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэд Октябриин һайндэрэй урда бүхы хүсэ шадалаа элсүүлжэ байна.

Адрес редакции: г. Улан-Удэ, ул. Ленина 26. Телефоны редакции: редактора 46-32, зам. редактора — 32-74, отв. секретаря — 27-37, отделов: партийной жизни, сельского хозяйства — 47-59, пропаганды и переводов — 35-14, культуры и быта, промышленности — 34-05, местной информации и писем — 24-74, корректорская—32-67, бухгалтерия 37-32. Для междугородных переговоров — 16.

Н 00565. Типография Министерства культуры Бурят-Монгольской АССР Зак. № 57